

Araştırma Makalesi / Research Paper

ALTAY EDEBİYATINDAN BİR YAZAR VE BİR ROMAN: ERKEMEN MATİNOVIÇ PALKİN VE *ALAN* ROMANI

İbrahim DİLEK*

Öz

Makalede modern Altay edebiyatının önemli şair ve yazarlarından olan Erkemen Matinoviç Palkin'in *Alan* adlı romanı tanıtılıp değerlendirilmiştir. *Alan*, edebiyat hayatına şiir türünde verdiği eserlerle başlayan ve daha çok şair olarak tanınan Palkin'in tek romanıdır. Romanda II. Dünya Savaşı'nın bitişiyle birlikte yaşadığı köye/kolhoza geri dönen ve romana da adını veren Alan'ın kendisine yeni bir hayat kurmak için verdiği mücadeleler anlatılır. Roman, Alan merkezli olmasına rağmen onun yaşadığı Kızıl Çolmon kolhozunun sorunları ve bu kolhozda yaşayanların hikâyeleri de Alan'a bağlı olarak işlenir. Eser, Sovyet edebiyatının tipik bir örneği olmakla birlikte Palkin'in zaman zaman Altay Türklerinin gelenek göreneklerini, halk edebiyatlarını ve hayata bakış açılarını ön plana çıkarmasıyla benzerlerinden farklılaşır. Yazarın gözlemci ve gerçekçi bir tarzda kaleme aldığı romanın vaka zamanı 1945-1956 olmasına rağmen geriye dönüşlerle savaş zamanına da gidilir. Dolayısıyla SSCB'nin savaşa girdiği tarih esas alınacak olursa vaka zamanı 1941-1956 olarak kabul edilebilir. İki bölümden (Kulun Kışteyt ve Alan) oluşan romanda bu yıllar arasındaki toplum yaşantısı ve toplumu oluşturan belirgin tipler çok yönlü olarak ele alınıp işlenmiştir. Eserini duru ve akıcı bir Altay Türkçesiyle kaleme alan Palkin, zorunlu olmadıkça Rusça kelimeler kullanmaktan kaçınmış, anlatımını daha etkili kılmak içinse Altay folklorundan fazlasıyla faydalanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Altay, Erkemen Matinoviç Palkin, edebiyat, Sovyet edebiyatı, Alan, roman, II. Dünya Savaşı, kolhoz.

Geliş Tarihi/ Date Applied: 19.03.2022

Kabul Tarihi/ Date Accepted: 25.04.2022

Makalenin Künyesi: Dilek, İ. (2022). "Altay Edebiyatından Bir Yazar ve Bir Roman: Erkemen Matinoviç Palkin ve *Alan* Romanı". *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 54, 27-68

DOI: 10.24155/tdk.2022.206

* Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, ibrahim.dilek@hvb.edu.tr. Ankara/ Türkiye.

ORCID ID: 0000000336974088

An Author and a Novel from Altai Literature: Erkemen Matinovich Palkin and His Novel *Alan*

Abstract

In this article, the novel *Alan* of Erkemen Matinovic Palkin, one of the important poets and writers of Modern Altai literature, is introduced and evaluated. *Alan* is the only novel of Palkin, who started his literary life with the works he wrote in the genre of poetry and is mostly known as a poet. In the novel, the struggles of Alan, who returns to the village/kolkhoz he lived in after the end of World War II, to establish a new life for himself are told. Although the novel is field-centered, the problems of the Kızıl Çolmon collective farm where he lived and the stories of the people living in this kolkhoz are also handled as field-centered. Although the work is a typical example of Soviet literature, it differs from its counterparts by Palkin's occasional highlighting of Altai Turks' traditions, folk literature and perspectives on life. Although the case time of the novel, written in an observant and realistic style, is 1945-1956, flashbacks also go back to the war time. Therefore, the case time based on the date can be accepted as 1941-1956 when the USSR entered the war. In the novel, which consists of two parts (Kulun Kışteyt and Alan), the social life between these years and the distinctive types that make up the society are handled and processed in a multi-faceted manner. Palkin, who wrote his work in a clear d fluent Altai Turkish, avoided using Russian words unless it was necessary, and made great use of Altai folklore to make his narration more effective.

Keywords: Altai, Erkemen Matinovic Palkin, literature, Soviet literature, Alan, novel, World War II, kolkhoz.

Giriş

Erkemen Matinoviç Palkin (1934-1991)

Erkemen Matinoviç Palkin

Şair ve yazar Erkemen Matinoviç Palkin, 14 Şubat 1934'te Ongüday aймаğına bağlı Yelo köyünde doğmuştur. Babası (Matin Palkin) kolektif çiftlik olan kolhozda sığır yetiştiricisi, annesi ise süt sağıcı olan Palkin, kendisi gibi geleceğin önemli şairlerinden biri olacak olan Arjan Adarov ile de sınıf arkadaşıdır. Köyünde yedinci sınıfı tamamladıktan sonra Gorno-Altaysk'taki bölgesel okula devam etmiş, ardından kendisi gibi Altay Türkü olan ve aynı zamanda ileriki yıllarda şair ve yazar olacak olan Lazar Kokışev ve Arjan Adarov ile birlikte SSCB Yazarlar Birliğine bağlı Gorkiy Edebiyat Enstitüsüne gitmiş ve buradan 1957 yılında başarı ile mezun ol-

muştur. Üniversiteden mezun olduktan sonra Altay'a dönen Palkin, bölgesel radyo ve resmî yayınevinde görev alır, Altaydın Çolmonı Gazetesi'nin editör yardımcılığını yapar ve SSCB Yazarlar Birliğinin Gorno Altay şubesinin genel sekreteri olarak görevlendirilir. Henüz 24 yaşındayken 1958'te Sovyet Yazarlar Birliği üyesi olan Erkemen Matinoviç Palkin, 1964-1983 yılları arasında da Gorno Altay Yazarlar Birliğinin başkanlığını yapmıştır. Dünyanın farklı bölgelerinde Altay edebiyatını temsil eden Palkin; SSCB Yazarlar Birliği üyesi olarak Etiyopya, Küba, Moğolistan ve Çekoslovakya'ya gitmiş, gezip gördüğü bu yerlerin insanlarını ve kültürlerini de şiirlerinde işlemiştir. Ukrayna, Letonya, Başkurdistan, Yakutistan, Moskova, Barnaul ve Biysk'te düzenlenen Altay Edebiyat Günleri'nin düzenleme komitelerinde yer alan Palkin, 19 Nisan 1991'de vefat etmiştir. Palkin'in eserlerinin adları bile onun Altay'ı nasıl güçlü bir ilham kaynağı olarak aldığını görmek için yeterlidir. Eserlerinden bazıları şunlardır: *Cañı Kiji* (1956), *Töröl Ulus* (1958), *Nataşa* (1958), *Amur* (1958), *Cañı Öy* (1960), *Kara Ot* (1964), *Kulun Kişteyt* (1962), *Alan* (Povest/1966), *Süünçiler* (1968), *Törölimniñ Tañı* (1971), *Cerdiñ Tıñı* (1977), *Alan* (Roman/1978), *Enebis Cer*, *Adabis Kün* (1991).

Palkin, 1956'da ana diliyle yazdığı *Cañı Kij* (Yeni İnsan) adlı ilk şiir kitabında, değişen yerel gerçeklik karşısında değişime uğrayan yeni insanı (daha çok kendisini) anlatır. Kitabın açılış şiiri olan "Esen" (merhaba, selam) ile de şair, yeni bir insan olarak döndüğü ana yurdu Altay'ı ve çocukluğunun geçtiği yerleri selamlar. Şiir, SSCB kırsalından üniversite okumak için Moskova'ya gelen ve sonra yurduna dönen bir gencin duygularını yansıtır. Yeni insan da, içine doğduğu geleneksel yaşam tarzından ayrılarak komünizm ve Moskova ile tanışan "Sovyet İnsanı" olma yolunda çabalayan bir gençtir.

Palkin'in ilk şiirlerindeki lirik kahraman, küçük ana vatanından dünyaya açılan, çevresindeki her şeyi dikkatli ve delici bir bakışla inceleyen bir "öncü"dür. Bu öncü olma durumu, Ekim Devrimi ve ona bağlı olan her şeyle ilişkili olmayla ilgilidir. Ekim Devrimi, ana vatan (SSCB) ve Lenin

başta olmak üzere lider kültürle ilgili temalar; Altay'ın büyüleyici güzelliğiyle ilgili temalarla birleşir. Bu temalar bütünlüğü; yalnız Palkin'e has bir durum olmayıp, aynı zamanda dönemin ideolojik bağlamında eser veren diğer SSCB şairlerinin de temalarıdır. Bu temalar içinde lider (Lenin) kültürünün, bir şahıs ya da liderden çok adil ve dürüst olan her şeyin sembolü hâline geldiği görülür. Bu nedenle bütün Sovyet edebiyatında olduğu gibi Palkin'in lirik kahramanı için de Lenin, adil bir yaşam arzulayan kendisinden destek alınan bir güç olarak karşımıza çıkar. Lenin'in saflığına ve doğruluğuna olan inancı şairin hayattaki dürüstlüğü, yüksek sosyal ve ahlaki ilkeleri teyit etmesine yardımcı olur.

Palkin'in şiirinin lirik kahramanı; dikkatli ve girişkendir, her şeyi önemser, SSCB'nin yanında Altay'a da büyük bir sevgiyle bağlıdır. Altay Türkleri'nin hayatında gerçekleşecek derin değişikliklere inanır. Kadim ama yenilenerek modernleşmiş bir Altay ve bu Altay'ın merhametli, cesur, misafirperver ve iyiliksever evlatları daha iyi yaşam şartlarına kavuşacaklardır. Palkin için asıl ana vatan, başkenti Moskova olan SSCB'dir; küçük ana vatan ise atalarının ülkesi, boz yağmurların düştüğü, buğulu sislerin yayıldığı dağlarıyla vaşak sırtlarına benzeyen Altay'dır (Kataş 2004: 88-126). Ama yine de bütün Sovyet şair ve yazarları gibi Palkin için de ideal şehir Moskova'dır. Denilebilir ki Palkin, akli ve ideolojisiyle SSCB'ye, gönlüyle ise Altay'a bağlıdır. Altay "mana", SSCB ve ona bağlı unsurlar ise "madde"dir.

Edebiyat dünyasına şiir ile adım atan Palkin'in ilk Rusça şiir kitabı ise *Takoy Obıçay* adıyla 1959 yılında yayımlanır. Kitapta yer alan şiirlerindeki samimi dili, el değmemiş dünya görüşü ve lirizmi dikkat çekicidir. Şiirlerde Altay'ın eşsiz güzellikleri, cesur ve kibar insanların alçak gönüllülükleri ve dostluklarındaki cömertlikleri anlatılır. Palkin için Altay, bitmez tükenmez bir ilham kaynağı ve yaşam enerjisidir. Hem şiir hem de nesirlerindeki kahramanlar için Altay saflığın, güzelliğin ve ihtişamın sembolüdür.

Erkemen Matinoviç Palkin, Altay edebiyatında sadece şair olarak değil aynı zamanda yazar olarak da tanınmış bir edebî şahsiyettir. Palkin, nesir sahasında denemeler ve gazete yazılarıyla birlikte Altay Türkçesi ve Rusça olarak yayımlanan bir roman da kaleme almıştır. Yazar, ilk olarak 1962 yılında *Kulun Kışteyt* (Tay Kışıyor) adlı uzun hikâyesini yazar. Hikâye büyük ilgi görüp, okurlar da Palkin'den hikâyenin devamını yazmasını isteyince Palkin, dört yıl sonra *Alan*'ı yazar (1966) ve onu *Kulun Kışteyt* ile birleştirerek *Alan* adıyla yayımlar (1978). Yazar 1967 yılında romana *Cazalbagan Col* (Onarılmayan Yol) adıyla yeni bir bölüm daha yazmış fakat bu bölüm romanın 1978 yılındaki baskısına dâhil edilmemiştir.

Alan Romanının Tanıtımı ve Tahlili

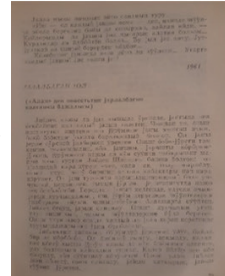
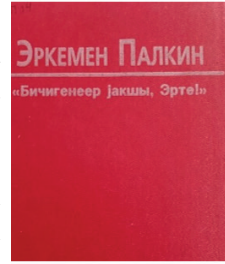
Erkemen Matinoviç Palkin'in *Alan* adlı romanı 1978 yılında basılmış olup iki bölümden oluşur. Roman, eserin başkahramanıyla aynı adı taşır. Romanın "Cazalbagan Col" adlı son bölümü romanda yer almasa da Palkin için hazırlanmış olan *Biçigeneer cakşı, Erte!* adlı kitapta¹ *Alan Dep Povesttiñ Carlalbagan Kalgançı Bajalığı* (Alan Adlı Hikâyenin Yayımlanmamış Son Bölümü) başlığı altında mevcuttur (Palkin, 1997: 25-47). Bize göre bu onarılamayan yol, SSCB'nin düzeltilemeyen, aksak kurumlarının bir sembolüdür. Alan, kolhoz başkanı olarak bu yolu yapmayı planlasa da şartlar izin vermez ve yolun onarılması ertelenir. Bu erteleniş aslında okura dolaylı bir umudu da sezdirir. Yazılı kaynaklardan anladığımıza göre Palkin, *Cazalbagan Col*'u 1967'de yazmıştır. *Alan*, 1978'de roman olarak yayımlanırken yazar bu bölümü romana niçin dâhil etmemiştir? Palkin hakkında yazılmış bilimsel yazılarda bu sorunun cevabı maalesef yoktur. Aşağı-

Alan piyesiyle ilgili gazete haberleri

da da üzerinde duracağımız gibi muhtemelen bu bölümde birkaç paragraf olarak da olsa Altay milliyetçiliğinin biraz daha belirgin bir şekilde yer almış olması -dönemin politik şartları da dikkate alındığında- yazarın bölümü romanına dâhil etmemesinin en önemli sebebi olsa gerek. Roman, Palkin'in doğumunun 80. yılı anısına iki perdelik bir piyes olarak da sahnelenmiştir. Oyunun rejisörlüğünü N.F. Paştakov yapmıştır.

Alan romanının bir bütün hâline gelmesini dört aşamada değerlendirmek yanlış olmaz: 1. *Kulun Kişteyt* (1962) 2. *Alan* (1966) 3. *Alan* (Kulun Kişteyt ve Alan birlikte 1978) 4. *Cazalbagan Col* (1967). İlk

Cazalbagan Col'un yer aldığı kitabın kapağı ve bölümün ilk sayfası

1 Bu kitap; 1995 yılında Gorno-Altay'a gittiğimizde tanıştığımız Erkemen Palkin'in eşi, edebiyat bilimci Raisa Palkina tarafından bize hediye edilmişti. Kitabın editörü de Raisa Hanım'dır. Burada minnetle anmak isterim ki kendisi Kumandı boyuna mensup olduğundan Biysk şehrinde Kumandılar arasında yapacağımız derlemeler için kaynak kişilerle önceden temas kurmuş, bizi yalnız bırakmamak için de Biysk şehrine yanımızda gelerek bize yardımcı olmuştu. Kendisi o zaman, adı geçen kitabı bize vermemiş olsaydı romanın "Cazalbagan Col" bölümüne ulaşmamız ve Alan'ı bir roman bütünlüğü içinde değerlendirmemiz belki de mümkün olmayacaktı.

iki bölüm (Kulun Kışteyt ve Alan), *Alan* romanında bir araya getirilmiştir. Bu çalışmada eserin son bölümünü de ayrı basımından okuyarak aşağıdaki incelemeye dâhil ettik.

Yalnız Altay romanını değil, II. Dünya Savaşı sonrasındaki Sovyet romanını da birçok bakımdan temsil kabiliyetine sahip *Alan*'ın ilk bölümü "Kulun Kışteyt", 27 alt bölümden, ikinci bölüm "Alan" ise 12 alt bölümden oluşur. Her bölüm bir tür kısa öykü sayılacak nitelikte olmasına rağmen romanın bütünsel kompozisyonu korunmuştur. Bu kısa öyküler ortak bir konunun tamamlayıcısıdır. Yazar, her bir bölümün ana karakteri veya karakterleri etrafında dönemin tipik yaşamsal sorunlarını ele alıp inceler. Bölümden bölüme durumların, olayların yelpazesi genişler; yeni insanlar, yeni sorunlar ana konunun içine dâhil edilir. Böylece romanın içeriği şekillenir, olay örgüsü daha belirgin hâle gelir; bölümler ve karakterleri arasında bağlantılar kurulur, sonraki bölümlerin karakterleri ortaya çıkar. Kişiler bağlamında tezatların önemli bir yeri vardır. Tematik gücü temsil edenler Alan, Uçural, Akar, Şiñe... olumlu yapıdadırlar. Bunlar sadece birbirleri için özveride bulunmaya değil, bir kolhozun içindeki kolektif yaşam tarzında birbirleri ve ülkeleri için güzel bir hayat kurmaya da hazır dırlar. Bu yönleriyle yeni Sovyet tipi insanın doğuşuna örnek teşkil ederler. Olumsuz yönleriyle ortaya çıkanlar ise Tantıbarov, Cemze ve Zoya'dır. Bunlar hem toplumsal kurumlara hem de ailelerine zarar verirler. Her iki gruba ait kişiler yapay karakterler olmayıp, canlı ve temsil kabiliyetleri yüksektir. Yazar romanını, bu kişileri yüceltmeden insan-insan, insan-devlet ve insan-toplum ilişkisi üzerinde kurgular. Romanın başkahramanı Alan, roman boyunca yaşadığı tecrübe ve çatışmalar nedeniyle adım adım olgunlaşır ve yazar tarafından realist bir tavırla idealize

Figen Güner Dilek (ayakta solda) ve Raisa Palkina (oturanların içinde solda) Kumandı ailesi Tukmaçovlarla birlikte. (Biysk/1998, Fotoğraf: İbrahim Dilek)

edilir. Yaşadığı yer olan Kızıl Çolmon kolhozunun bütün sorunlarını tespit eder. Bir taraftan bu sorunların çözümü için düşünce üretirken, diğer yandan kişisel hayatını düzene sokmaya çalışır. Savaştan dönen herkes gibi karmaşık bir zihinle köyüne gelen Alan, zihnini ve hayatını düzene sokma gayreti içindedir. Fakat zaman zaman kendi hataları nedeniyle bunu başarmakta zorlanır: Sevdiği kadından uzaklaşıp başkalarıyla birlikte olur, kendini kolhozun çözümü zor işlerinin içine atar... Nihayet, köyüne/kolhozuna döndükten yedi yıl sonra sevdiği genç kız Şiñe ile evlenir (1952) ve kolhozun başkanı olur (1953).

Sovyet Edebiyatında II. Dünya Savaşı'nı ve sonrasını anlatan şair ve yazarları ikiye ayırmak mümkündür. Birinci gruptakiler doğrudan savaşa katılmış, savaşı bütün yönleriyle yaşamış olanlardır ki bunlar kişisel olarak yaşadıklarını edebî kurguya taşımışlardır. İkinci gruptakiler ise, Palkin gibi savaşa katılmamış olanların yazdıkları eserlerdir ki, bunlar da daha çok savaştan sonraki hayatın yeniden tesis edilmesiyle ilgili temaları işlemişlerdir. *Alan* romanında yazar, bir yandan gerçek hayattaki insanları ve onların yaşamlarını cesurca tanıtırken, diğer yandan savaş sonrası tesis edilmeye çalışılan hayatın resmini mümkün olduğunca geniş ve eksiksiz sunmaya çalışır. Bu nedenle romanda gerçeklikler ve edebî kurgu el ele gider. Savaşın sıcak cephelerinin binlerce kilometre uzağındaki Altay Dağları'nda yaşayan küçük Türk boylarının oluşturduğu bu topluluk da cepheye yakın şehirler kadar acı çekmiştir. Modern şehir yaşamının sağladığı imkânlardan uzak bu bölgede acımasız bir doğa vardır. İnsanlar bir yandan savaşın getirdiği olumsuzluklarla uğraşırken diğer yandan da bu doğayla mücadele etmek zorundadırlar.

Sovyetler Birliği için savaş, 22 Haziran 1941'de SSCB Halk Komiserleri Konsey Başkanı Molotov'un saat 12.00'de radyoda yaptığı konuşmayla başlar. SSCB'nin savaşa katılmasıyla birlikte Sovyet Yazarlar Birliği her bir şair ve yazarı savaş hakkında yazmaya davet ve teşvik eder. Bu konuda Altay edebiyatında İ. Şodoyev; *Ölümdü Ceñip, Soldattuñ Colınañ, Mürkütbey* adlı eserleri kaleme almıştır. Kendisi de savaşa katılan Şodoyev, Altay'a ancak 1946 yılında ve yirmi yerinden yaralı olarak dönebilmıştır. Şodoyev, "*Ölümdü Ceñip*" hikâyesinde havan birimi komutanı İrbisov'u Altay destan ve efsanelerinin kahramanlarına benzeterek idealize eder. *Soldattuñ Coldorınañ* hikâyesinde ise Nazilere karşı savaşan Altay Türklerinin kahramanlıklarını anlatır. Savaş hakkında yazanlardan biri de Ç. Ençinov'dur. O, Altay folklorundan esinlenerek yazdığı "*Argımak*", "*Öştülerge Bakpagan*" ve "*Kızıl Cuuçıl*" adlı şiirlerinde savaşa katılan Altay gençlerinin kahramanlıklarını anlatır (Dedina, 2020: 85-94).

Anneler evlatlarını cepheye;

Kalcurlarla tartıjıp,

Kayrañ balam ölöriñ,

Karıksıngan men boyım

Al sağıştan ölörim,

O, caynayın, Köziyim.

Zalimlerle savaşırken,

Nazlı yavrum ölürsün.

Bense keder ve özlemle

Derin düşünceden ölürem,

Oh, yalvarıyorum, Közüyke'm.

Alıp-Manaş baatırdı, Alıp-Manaş bahadır gibi,
Öştüğe kilebes katı bol! Sert ol, düşmana acıma!
Altay-Buuçay baatırdı, Altay-Buuçay bahadır gibi,
Ölbös möñkü iydelü bol! Ölümsüz, ebedî ve güçlü ol!
diyerek gönderirler.² Evlatlarıysa annelerine;
Oy, eneyim, eneyim, Oy, anacığım, anacığım,
Cuuçıl ogum bar emey! Savaşçı okum var değil mi?
Kazır caman kaan bolzo, Öfkeli, kötü kağan ise,
Er ergegim meniñ kayda? Sağlam parmağım nerede?
Kalaptu küçtü er bolzo, Heybetli, güçlü er ise,
Er bütken küçim kayda? Er yaratılışlı gücüm nerede?
Oy, eneyim, eneyim, Oy, anacığım, anacığım,
Olordoñ men korkıbaydım. Onlardan ben korkmuyorum (Kuçiyak, 1967: 78).

diyerek veda ederler. Gençleri savaşıma teşvik etmek için onları özellikle destan kahramanlarına benzeterek ve folklorun gücünden faydalanarak cepheye gönderme politikası, yalnız Altaylara değil bütün Türk boy ve topluluklarına uygulanmıştır.

Altay edebiyatında savaşla ilgili temalar yalnızca savaşın kendisiyle sınırlı değildir. Savaş bittikten sonra da edebiyat, savaş sonrası hayatı işlemeye devam etmiştir. *Alan* romanı bunlardan biridir. Romanda savaşın dönen bir askerinin (Alan) psikolojisi, içinde bulunduğu topluma doğru yayılan büyük bir genişlik ve derinlikle ortaya konmuştur.

Savaş sırasında çeşitli nedenlerle cepheye gidemeyenlerin veya savaşta yaralanarak geri dönenlerin kolhozlardaki yaşam mücadelesi, savaş bittikten sonra sağ kalanların yurtlarına dönüşleri ve kendi yaşamlarıyla birlikte kolhozları ve kolhozlardaki sosyo-kültürel hayatı geliştirme çabaları, II. Dünya Savaşı sonrasındaki Sovyet edebiyatının belli başlı konularındandır: Altay edebiyatı için ilkinde örnek olarak Lazar Kokışev'in *Altaydın Kıstarı*, ikincisine ise bu yazının da konusu olan Erkemen Palkin'in *Alan* romanları örnek olarak verilebilir. Her iki romandaki tipler, aynı konuları işleyen diğer romanlardaki tiplerle benzerlik gösterir. Hem *Altaydın Kıstarı* romanının kahramanı Arina hem de Alan Toktubay, aynı konuları işle-

2 SSCB, II. Dünya Savaşı'na katılımı güçlendirmek, gönüllü sayısını artırmak ya da cepheye gidenlere moral ve motivasyon kazandırmak için Türk boy ve topluluklarında halk edebiyatı türlerinden, bilhassa kahramanlık destanlarından oldukça faydalanmıştır. Bu yönde azımsanmayacak bir edebî metinler yığını, bilhassa şiir sahasında hacimli bir külliyat oluşmuştur. Bu külliyatın Altay edebiyatı sahasını değerlendiren bilimsel yazılardan biri için bk. Ktaş, S.S.-Katnova., S.Ş. (2004), *Literatura Perioda Velikoy Oteçestvennoy Voynı i Pervogo Poslevoennogo Desyatletiya*, İstoriya Altayskoy Literaturı Kniga I, Gorno-Altaysk, 236-257.

yen dönem romanlarının kahramanlarını tanımlamak için tipik örneklerdir. *Alan* romanının yayımlandığı dönemde yalnız Altay değil bütün SSCB’de savaş sonrası yeni hayatı konu alan romanlar yazılmaktadır. SSCB kırsalında sıradan, eğitimsiz bir savaş gazisinin yaşam mücadelesini anlatan *Alan* romanı, Sibiry’a’nın ücra bir köşesindeki küçük bir halkı ve yaşadıkları kolhozun dünyasını okura açar, kolhoz yaşamını Sovyet edebiyatı geleneği içinde yansıtır. *Alan*, Kızıl Çolmon kolhozu üzerinden savaş sonrası kendini yeniden inşa etmeye çalışan SSCB’nin sorunlarının tartışıldığı bir romandır. Romanda genelde Sovyet, özelde ise Altay toplumunun yaşadığı toplumsal sorunlar, hatta Rus-Altay kültür çatışması ele alınır. Bu çatışmada yazarın tavrı, uyum tesis etmeden yanadır.

Alan romanının vaka zamanı, 1945 yılının yazı ile 1956 yılının yaz ayları arasında geçen 11 yıllık zaman dilimidir. Mekân ise Kızıl Çolmon kolhozu ile onun mücavir alanı olan Altay bölgesinin bir kısmıdır. Roman, “Ejik Somoktu (Kapı Kilitli)” adlı ilk bölümün ilk cümlesi olan “*Cañmur tiñ caap, ödüp braattı.* (Yağmur şiddetli yağıp, geçip gitti.)” ifadesiyle başlar. Şiddetli yağın ve sonra biten yağmur, II. Dünya Savaşı; kilitli olan kapı ise cepheden dönen asker (Alan’ın) annesinin evinin kapısı olmakla birlikte Alan’ın hayatını da sembolize eder. Alan, roman boyunca bu kilitli kapıyı açmaya ve kendine yeni bir hayat kurmaya çalışacaktır. Romanın akışında genel bir kronolojik sıralama vardır, bölümlerde geçen olaylar da bu sıraya göre düzenlenmiştir. Romanda II. Dünya Savaşı’ndan sonra kişisel olarak Alan’ın, kurumsal olarak ise Kızıl Çolmon kolhozunun değişim ve gelişimi ele alınmış olsa da, Alan’ın kolhoza başkan olmasıyla birlikte kişisel ve kurumsal gelişim bir şekilde birleştirilmiş olur. Kolhozun sorunlarını tespit eden ve bunların çözümüyle meşgul olan Alan, zaman içinde varoluşuna pek çok yönden değer katar. O, önce bir asker olarak cepheden cepheye giderek yoğrulmuş, şimdi de en değerli toplumsal yapı olan kolhozda başka bir savaş vermekte olan bir insandır. Bu nedenle kolhoz ve sorunları onları çözmeye çalışan Alan’ın hayatına, onun kişisel gelişimine değerli ve çok yönlü katkılarda bulunur. Bu katkılar sayesinde ki Alan, kendini bulmanın ve kendini gerçekleştirmenin yollarını keşfeder; cepheden döndükten 7 yıl sonra sevdiği kadınla evlenir, 8 yıl sonra da kolhoza başkan olur.

Romanda olaylar 1945 yazında başlar. II. Dünya Savaşı’na katılan Alan evine, köyüne döner. Yukarıda belirtildiği gibi romanda 1945 yazıyla 1956 yazı arasında Kızıl Çolmon kolhozunda geçen olaylar anlatılır. Bu yıllar arasında Alan’ın kolhoza uyum çabaları, kolhozu geliştirme yolundaki gayretli çalışmaları ve özellikle Şura ve Şiñe ile yaşadığı aşk ilişkileri ve nihayet Şiñe ile evlenerek yeni hayata başlaması anlatılır. Aynı zamanda

Tantıbarov tarafından kötü yönetilen kolhoza Alan'ın gayretleriyle önce Uçural Adıçokov'un başkan olması, sonrasında Alan'ın kolhoz başkanlığını üstlenmesi ve onun yönetiminde kolhozun sovhozluğa yükseltilmesi anlatılır. Dolayısıyla okuyucu roman boyunca Alan'ın hem özel yaşamında mutluluğa kavuşmasını hem de kariyerinde başarıya ulaşmasını takip eder. Bu takip sırasında biz, vaka zamanı (1945-1956) içinde Alan'ın yaşadığı toplumdaki kişisel ve kurumsal aksaklıkları öğrenir, bunları temsil eden tiplerle tanışırız: Hırsız kolhoz başkanı Tantıbarov ve onun hırsızlıklarının ortağı olan karısı Cemze, Tantıbarov'un tam zıttı bir karakter olan Uçural Adıçokov, geçmiş ve geleneksel hayatı temsil eden fakat yeni zamanla da uyumlu tipler olan Emdik-Sodon ve Cumur, yeni toplumu inşa kabiliyetine sahip olan Ekçebey ... gibi romanda birçok tip ve karakter mevcuttur. Bunların içinde vaka örgüsü bakımından önemsiz görünen ama çıkarıldığında takdirde romanda anlatılan toplumun bir yanını eksik bırakacak olanlar da vardır.

Yazar, okuyucuya geniş bir toplum ve insan panoraması sunar: Her bir bölümde toplumda karşılıkları olan ve o günün toplumunu ve sosyolojik yapısını anlamamıza yardımcı olacak, hayatın içinden alınıp romana taşınan ve toplumsal yapıyı sembolik şekilde yansıtan tipler yaratmıştır. Bunlardan biri, Alan'la karmaşık bir aşk ilişkisi yaşayan ama sonunda onunla evlenen Şiñe'dir. Babası ölmüş olan Şiñe, ailenin büyük çocuğu olarak annesinin ve kardeşlerinin sorumluluğunu yüklenmiştir. Roman ilerledikçe Şiñe'nin çalışkan, vicdanlı, dürüst, ilkeli, endişeli ve ciddi olmak şeklindeki karakter özellikleri ortaya çıkar. Bu özellikleriyle o, toplumun kendisine saygı duyduğu biri hâline gelir. Alan'ın başka kadınlara ilgi duyması nedeniyle ilişkileri zaman içinde karmaşık bir hâl olsa da Şiñe, Alan'ın başka insanlarla yaşadığı tartışmalarda onun yanında durmaktan ve onun fikirlerini savunmaktan çekinmez. Sürekli ufkunu genişletmeye çalışır ve öğrenme konusunda tutkuludur. Kolhoz kurulu, onu kısa süreliğine şehirdeki tarım kursuna gönderir. Şiñe, bu kısa kurstan çok şey öğrenerek ve aynı zamanda kişisel olarak da gelişerek köye döner. Bütün bu özelliklerinden anlıyoruz ki Şiñe, komünist ideolojinin savaştan sonraki yeni yaşam şeklini kuracak genç bir kız imajıdır. Kardeşlerine de bakmak zorunda olan Şiñe, yoksul bir ailenin çocuğudur. Savaş yıllarında o da diğer Altay Türkleri gibi "toro" (açlık, kıtlık) kelimesiyle tanışır. Bu söz, o yılların çocuklarının içine işler. O günlerde Şiñe, aç olan kardeşlerini doyurmak için bir şeyler bulmak umuduyla kıra çıkar. Bir tarla faresinin yuvasında bir avuç arpa tanesi bulur. Bunlarla kardeşlerine az da olsa bir şeyler yapacağını düşünür. Fakat sonra arpaları alırsa tarla faresi ve yavrularını aç bırakacağını düşünür ve ağlayarak oradan ayrılır. Merhameti, hayatta kalma ve kardeşlerini yaşat-

ma güdüsünün önüne geçmiştir.³

Romanın bir diğer kadın karakteri Şura'dır. Kızıl Çolmon kolhozunun kurucularından olan babası, çıktığı bir av sırasında bir ayı tarafından ağır şekilde yaralanır ve ölür. Alan'ın ablası Calaa, kardeşini onunla evlendirmek ister. Şura da Alan'la evlenmek istese de Alan kendisine eş olarak Şiñe'yi seçer. Varlıklı bir ailenin kızı olmasına rağmen sevdiği Alan'la evlenemez, hayatına giren bir diğer erkek olan Ekçebey ise vakitsiz şekilde ölür. Böylece Şura'nın hayatı maalesef başladığı gibi devam etmez. Yazar, Şura'nın ruh durumlarını anlatmakta oldukça başarılıdır. Her şeye rağmen bu genç kızın iyi bir geleceğe sahip olacağını vurgulamak için onu güçlü bir iradeye sahip bir karakter olarak sunar. Fakat Alan ile Şiñe'nin evlendiği gün Şura düğüne gitmez, gitmek için bir sebep bulamaz ve o gün Şura kendini değersiz hisseder. Bu varlıklı, güzel genç kız ne kadar çok istese, ne kadar çok yanıp tutuşsa da kendisinden aşağıda bulunan insanlar kadar mutlu olamaz. Yazar, Şura'dan bahsettiği bölümlerde onun varlıklı oluşuna mutlaka değinir: Ya evlerinde pişen yemeklerden ya Şura'nın giydiği Rus giysilerinden ya da savaş zamanlarında insanların yiyecek ve içeceği muhtaçken Şura'nın güzel kokulu parfümünden bahsedilerek bu genç kızın zenginliği mutlaka vurgulanır. Yazar, parfümü Şura'nın etkileyiciliği ve varlıklı hayatını sembolize eden bir leitmotif olarak kullanır. Zira Alan, Şura'yla birlikte yürürken ondan yayılan kokunun etkisinde kalır ve Şura'nın evine girildiğinde ilk hissettiği şey de güzel bir parfüm kokusudur:

Alan olordıñ turazına kirip kelerde, odekolonnuñ cıdı cüzin caba sogup iygen. Şuranıñ iji bolboy kaytsın (141).

Alan onların evine girdiğinde, parfümün kokusu yüzüne vurdu. Şura'nın işi olmalı.

Annesinin onu her fırsatta övmesine rağmen Şura şımarık ve kendini beğenmiş biri değildir:

Şuraga keçe bir plaaça alıp bergenis, baalu neme deşken, cañıs kıs bolgon, erketendü bala ine. Artkan eküzi – uuldar – dep, Şuranıñ enezi ajanbay, peçkeniñ oozında tañkılup oturdı. – Booro bir kara kastyum baza alıp bergenis, bir orıs payılta da alıp bergenis. Kiyimi le cok bala emes bu: pıyma deze – pıymazı bar, -arçuul deze – arçuulı bar.

Ce, bolor ene, ene, dep, andıy la, maktanala la berer – dep, Şura törindegi kıptañ çıgıp keldi (142).

... Şura orıs paltolu braadarda, sürekey caraş körünet, onuñ caan cakazınıñ cimjagin Alan cardıla sezıp turgandıy boldı. Ezin sogordo, tatu

3 Türkiye veya herhangi bir ülkenin okuru, romanın bu kısmını abartılı bulabilir. Fakat II. Dünya Savaşı sırasında Altay Türklerinin bir kıtlıkla karşı karşıya geldiği muhakkaktır. O günleri büyüklerinden dinlemiş olan Edvard Babraşev, bana savaş yıllarında Altay Türklerinden cephe gerisinde kalanlarının büyük kısmının tarla faresi avlayarak (*örkō*: tarla faresi; *örkölō*:- tarla faresi avlamak) beslendiğini ve ancak bu şekilde hayatta kalabildiklerini anlatmıştı.

odekolon cıtanat... Klubtuñ canına cuuktap kelele, Alan Şurala kojo başkanına küümzirendi. Emdi ulus körzö, ne dep aydışkan be? Şurادی keen kısıla cürzeñ, ulustuñ közine bju cakşı körüneriñ (143).

Dün Şura'ya bir pelerin aldık, pahalı şey diyorlar, tek kızımız, o kadar da naz olacak. Diğer iki kardeşi erkek, deyip Şura'nın annesi yemek yemeden, sobanın yanında oturmuş pipo içerek konuştu. Uzun zaman önce bir kostüm almıştık, bir de Rus paltosu. Giysisi olmayan genç kız değil ki bu: her türlü giysisi, kumaşı var.

Yeter anne, övünüp duruyorsun diyerek Şura köşedeki odadan çıkıp geldi. ... Şura, üzerinde Rus paltosuyla yürürken çok güzel görünüyordu, onun büyük yakasının yumuşaklığını Alan omzundan sezer gibi oldu. Rüzgâr esince parfümün hoş kokusu yayıldı... Kulübe yaklaşınca Alan, Şura'yla birlikte yürüdüğü için gülmüsedti. İnsanlar bizi böyle görse ne derlerdi acaba? Şura gibi görkemli, havalı bir kızla yürürsen, insanlara da iyi görünürsün.

Alan ve Uçural gibi romanın olumlu tiplerinden biri de Ekçebey'dir. Yazara göre savaş olmasaydı Ekçebey gibi yetenekli insanlar daha güzel işler yapabilir ve daha güzel bir ülke inşa edebilirlerdi. O da tıpkı Alan gibi okulda ancak yedinci sınıfı tamamlamış olmasına rağmen yazara göre çok yetenekli, yaratıcı ve zeki biridir. Üstlendiği işi samimiyet ve sadakatle yerine getirir. Çok iyi bir hatip olduğu kadar mükemmel bir hikâye anlatıcısıdır. Fakat zamansız ölümü, evlenmek üzere olduğu Şura'yı ve çocukluk arkadaşı Alan'ı çok üzer. Yazar, romanın "Koo-Çettegi Oym" adlı bölümünde Alan ve Ekçebey'i çeşitli yönleriyle mukayese eder ve Ekçebey'i her bakımdan Alan'dan üstün bulur:

Kezikte solun kuuçındardı Ekçebey aydatan, ol kandıy da cilbülü edip kuuçındaytan. Cetkerlü kerekerdi köp biler; cürgen cürümi kandıy da koyu nemediy bildireten. Çınınça körör bolzo, Ekçebey Alannañ kögüstü de, köp biler de. Ne-nemeni türgen aaylap, cartap iyer. Aytsa aydıp ta iyer; edip te iyer. But bajına turup keler bolzo, kandıy da caraş körüner. Sını uzun, cardı calbak; koyu celber kabağın cemire körüp algan turar. Katu çaçı, ançadala, caaşka ötsö, çek atrayıjıp kalar (91).

Ekçebey, bazen ilginç hikâyeler anlatırdı, anlattığı hikâyeleri de ilgi çekici hâle getirirdi. Ağır tecrübelerden geçmiş hissi uyandıran korkunç, tehlikeli olanları çok daha iyi bilirdi. Gerçeği söylemek gerekirse, Ekçebey Alan'dan hem daha bilgeydi hem daha çok şey biliyordu. Her şeyi çabucak anlar ve açıklardı. Konuşursa iyi konuşur, yaparsa iyi yapardı. Ayağa kalktığında çok boylu poslu ve yakışıklı görünürdü. Uzun boylu, geniş omuzlu; kalın kaşlarını çatıp bakardı. Sık, gür saçları da öyle, yağmur yağsa dikleşirdi.

Romandaki bir başka güçlü insan tipi, yaşlı çoban Cumur Artukov'dur. Gururlu ve kimseye baş eğmeyen biridir. Kararlı karakteri ve iradesiyle

taygaya kendisine yardımcı olarak gönderilen Alan'ı etkilemiştir. Henüz gençken sukuşu avında gözüne giren saçmayı eliyle çıkarmış, yine bir gün sıcağın bunaldığı için ayakkabılarını çıkarmış, çıplak ayaklarıyla ot biçerken yılan sokan ayak başparmağının etini kesip bir taşın üstüne bırakmış ve yaralı ayağını kendisi sarmıştı. Böylece halkın gözünde cesur ve dürüst biri olarak tanınmış. Oğlu Bokço ise babasının zıttıdır; askerden kaçmış, dağlarda gezmektedir. Bokço vasıtasıyla da yazar, asker kaçaklarının durumunu işler⁴:

Cuu öyinde Altay cerinde kaçkındar tabıla bergen. Kolhozçılardıñ attarın, taygada ulustuñ koylorın, uyların uurdagılıp turatan. Ol tuştta arı-beri de cüürde korkuştu bolgon, ulus cañıskan cüürerineñ korkıgılıp turatan. Cumur cañıs uulım çerüdeñ kaçkın bolup keler dep, bir de bodobogon (153).

Savaş zamanında Altay'da kaçkınlar ortaya çıktı. Kolhozcuların atlarını, taygadaki insanların koyunlarını, ineklerini çaldılar. O zamanlar bir yerden başka bir yere gitmek tehlikeliydi, insanlar yalnız yola çıkmaya da korkuyorlardı. Cumur, tek oğlunun askerden kaçıp geleceğini aklına bile getirmiyordu.

Cumur, savaşa katılmamak için kaçkın durumuna düşmüş oğlunu yakalayıp elini ayağını bağlayarak getirip polise teslim eder (154-155). Bu yönüyle o, yazar tarafından Alan'la birlikte idealize edilmiş ikinci bir tip olarak karşımıza çıkar. Cumur'un asker kaçacağı oğlu karşısında halkın çelişkili tavrı da ele alınır. Bokço'nun asker kaçacağı olduğu duyulunca halk ilk olarak Cumur'u suçlar:

Bir kança öydiñ bajında catkan curt Bokço kaçıp kelgen, ulus körgön dep aydija bergen. Bu onçozi Cumurdıñ ijin, cürümin tam la uurlatkan.

- Adazı taygada, caantayın colugıjip turatan bolbaysın – dep aydijatan.

- Sen – bandittiñ adazı! – dep, Tantıbarov eki katap katu kezetken.

Ce eñ le küçi ulustuñ kuuçını bolgon. – Kijiniñ balazı cuunuñ-çaktıñ cerine barıp, kara kanın tögüp cat. Emdi kaçkın nemelerge le mör bolgon turu, bala-barkanıñ malın soyıp, et-cuuga kayıgıp çatkılar... (154).

Belli bir zaman geçtikten sonra köy halkı Bokço'nun kaçıp geldiği söylentileri hakkında konuşmaya başladı. Bu durum, Cumur'un işini de, hayatını da zorlaştırdı.

4 II. Dünya Savaşı'ndaki asker kaçakları konusunu Cengiz Aytmatov da "Yüzyüze" adlı hikâyesinde işler. *Alan*'da baba-oğul (Cumur-Bokço) şeklinde okura sunulan tipler *Yüzyüzi*'de kari-koca (Seyde-İsmail) şeklinde karşımıza çıkar. *Yüzyüze*'de Seyde'nin kocası İsmail, cepheden kaçarak gizlice köyüne dönmüş, dağda bir mağarada gizlenmektedir. NKVD'nin sorguladığı Seyde, kocasını ele vermez. Kaçak günlerini yabanıl bir ortamda geçiren İsmail, gittikçe insani vasıflarını yitirip köylülere zarar vermeye çalışınca Seyde kocasını ihbar ederek yakalattır (Ercilasun, 2013: 433-434). Aytmatov, II. Dünya Savaşı'nın, Kırgızlar için anlamsızlığını İsmail'in ağzından şu sözlerle belirtir: "Dünyanın öbür ucunda ne isim var benim? Bana ne? O uzak ülkeleri atalarım rüyalarında bile görmediler! Başkaları istediklerini yapsınlar ama ben buna hiç gerek duymuyorum, hiç istemiyorum." (Aytmatov, 2012: 15). *Yüzyüze*'de Aytmatov, hem Seyde'nin hem de İsmail'in iç dünyalarını okura açar. Fakat *Alan*'da yazar ne Cumur'un ne de Bokço'nun duygularını açıkça vermez. Cumur da İsmail'le aynı duyguları yaşadığı için mi askerden kaçmıştır? Seyde'nin, kocasına önce yardım edip sonra onu yakalattırmasına neden olan duygu değişimleri Cumur'un iç dünyasında da yaşanmış mıdır? Okur, *Alan*'da bu soruların cevaplarını bulamaz.

- Babası taygada, her zaman karşılaşılıyorlardı, diye konuşuluyordu.

- Sen, eşkıyanın babası! diye Tantıbarov da iki defa azarlamıştı.

Fakat en ağır, halk arasında konuşulanlardı: İnsanların çocukları savaşa, cepheye gidip kanını döküyor. Şimdi kaçıklara gün doğdu, çoluk çocuğun nasibi hayvanları kesip, et ve yağ içinde keyif çatıyorlar...

Bunlara dayanamayan Cumur, asker kaçağı oğlunu yakalayıp kendi eliyle polise teslim edince halk bu sefer yine onu suçlar:

Cañıs uulın türmege iyip turar kandıy kiji bu? Boyımñ la tının korıp alarga, balazın da karamdabaytan turu ne! İ-ta-tay, kandıy kara sanaalu kiji! – dep, Cumurdı caman körgileer bolgon (155).

Ne biçim insan bu? Tek oğlunu hapisaneye gönderiyor. Kendi canını korumak için çocuğunu hiç ediyor. Hay lanet, ne kadar kötü düşünceli insan, diye Cumur'u kötüleyip durdular.

Erkemen Palkin, halkın ikiye bölünmüşlüğüne yukarıda olduğu gibi doğrudan olmasa da dolaylı şekilde romanında birkaç kez daha işler. Kolhoz başkanı Tantıbarov, konumunu kullanarak eşleri cepheye olan kadınları kendisiyle birlikte olmaya zorlar. İhtiyar Artaş, yüzüne karşı suçlarını haykırır ve bir gün hesap vereceğini söyler. Artaş'ın sözleri kolhozda yaşayan birçok insanın hoşuna gitse de onlar, Tantıbarov ile yüz yüze gelince ona yalakalık yapmaya devam ederler:

Artaştıñ mindiy söstörü ugup, köp ulus süüngen de oşkoş. Boylorı Tantıbarovtıñ közine aydarınañ caltanıp, “İvan Zaharoviç, İvan Saharıç” deyip, bajına çıkarıp algan da (31).

Artaş'ın bu sözlerini duyan insanların çoğu sevindi. Fakat kendileri Tantıbarov'la yüz yüze gelince gözlerine bakıp, “İvan Zaharıç, İvan Saharıç” deyip yaltaklanarak onu baş tacı yapıyorlardı.

Palkin'in gözlemciliği, eleştirel kimliğini besleyerek sosyal tenkitçi yönünü güçlendirmiştir: Ahlaki değerlerin yozlaşması, kolhoz hayatı, Ruslarla birlikte yaşamının yarattığı uyum sorunları, devlet otoritesinin zayıflığından kaynaklanan yönetimsel zafiyet ve sorunları, hayatta kalma mücadelesi vb. unsurlar birbirini tamamlayan bir yapıda ve sosyal eleştiri üslubuyla işlenmiştir. Fakat Palkin eleştirel üslubunda ölçülüdür. Sovyet edebiyatının yazara yüklediği sorumlulukların sınırını aşmak istemez, genellikle değerlendirme ve yorumlamadan uzak durur. Meseleyi tespit edip olduğu hâliyle okura sunar. Halkın Cumur'a karşı tavırları oğlu kaçkınken başka türlüken, Cumur oğlunu polise teslim ettikten sonra niçin başkalaşmıştır? Aynı şekilde halk ihtiyar Artaş'ın, Tantıbarov'un ahlaksızlıklarını yüzüne haykırmasına sevinirken, Tantıbarov ile karşılaşınca niçin ona yalakalıktan geri durmaz? Okur, romanda bu tavır farklılıklarının, neden ve nasılların cevabını bulamaz.

Romanın dikkat çeken karakterlerinden bir diğeri, on dokuz yaşındaki Bağır Temdenov'dur. Çalışkanlığı sayesinde yaşıtlarına örnek olur ve kolhoz işçileri tarafından çok sevilir. Babası savaşta ölmüştür. Yaşadığı zor şartlar, diğer gençler gibi onun da erken olgunlaşmasına neden olmuştur. Yazar, Bağır'ı genel olarak olumlu çizmesine rağmen karakterindeki çelişkiler ve uyumsuzluklar dikkat çeker. Alan'a karşı gizli düşmanlığı anlaşılmaz. İlişkilerinde dengesizdir. Bütün bunlardan dolayı akranlarının yakaladığı başarıların gerisinde kalır (Kataş, 1994: 132-136). Elbette romandaki her tipi burada ele alıp değerlendirmek mümkün değildir. Ancak denilebilir ki, romanda yer alan karakterlerin hepsinin ideolojik bakımdan işlevleri vardır ve hepsi bir araya gelince romanın anlattığı zaman dilimi içindeki Altay'ı sosyal, ekonomik ve ideolojik yönleriyle tamamlarlar. Kolhozun imkânlarını kendisi için kullanan Tantıbarov, kötü yönetici tipini; Uçural Adıçokov parti lideri ve adil bir yönetici olarak Tantıbarov imajının zıddını; cepheye gitmeden önce kolhoz başkanlığı yapan Bayzın Azenov dürüst, akliselim sahibi bir insan ve yönetici tipini temsil ederler. Bütün bu tipler ve karakterler yardımıyla esasında Kataş'ın da vurguladığı gibi yazar, kendi iç dünyasını keşfeder ve onu da inandırıcı bir şekilde okuyucuya sunar (Kataş, 2004: 127-128). Palkin'in romanı hakkındaki görüşleri de Kataş'ı destekler niteliktedir:

Ben o zamanlar on, on bir yaşlarındaydım. Çocukluğumdan beri görüp duyduklarım, yüreğimde bir resim gibi birikti ve beni derin düşünmelere sevk etti. Uzun yıllar geçtikten sonra bana *Alan*'ı yazmak için -ilham kaynağı olan- unutulmayıp yüreğimde kalan bu "resimler" in sayısı hiç de az değildi. İnsanların yaşadıklarını bütün yönleriyle edebî olarak ortaya koymak için ana kahramanın adını bizim köyden savaşa gidip de dönemeyen bir kişinin adıyla "Alan" olarak adlandırdım (Palkin, 1997: 48).

Palkin, romanda anlattığı bazı olayları da köyünden savaşa katılmış insanlardan dinlediğini ifade eder. Bunlar yaşanmış, gerçek olaylardır. Bu durumu da şöyle dile getirir:

Alan'da şöyle bir bölüm var: Gizlenmiş düşmanlar olabilir diye Sovyet askerleri her evi, her bir köşeyi arayıp tarar, inceler. Alan, yüksek bir binanın üst katlarından birine çıkar. Altayca türküler mırıldanarak odaları kontrol ederken bir dolabı açınca dolabın içinden uzun boylu, iri yarı bir Alman askeri çıkar!.. Arkadaşları yetişmemiş olsa, Alan canlı kalmazdı... Böyle bir savaş sahnesini ben o zaman köyümüzdeki Teçinov Bayzın'dan dinlemiştim (Palkin, 1997: 48).

Palkin'in eserini bu denli gerçekçi bir şekilde yazmasının en önemli sebeplerinden biri romandaki vaka zamanının (1945-1956) yazarın 11-22 yaşlarını kapsamasıdır. Esasında yazar, yaptığı gözlemlerle bu yaşları aralığındaki toplumu ve bu toplumda yaşananları neredeyse bütün yönleriyle

romanına aktarmayı başarmıştır. “Romanın kahramanı olan Alan kimdir?” sorusunun cevabını da Palkin hakkında detaylı bir yazı yazmış olan Kataş verir:

Kolhozda sığır yetiştiricisi olarak çalışan bir babanın oğlu. Büyük Vatanseverlik Savaşı'nın ilk günlerinde Anavatan savunucularının saflarına alınan babası Toktubay, 1943'te savaşın en şiddetli zamanlarının birinde Naziler tarafından öldürülür. Henüz sakalı çıkmamış bir genç olan Alan, okuldan doğruca cepheye gider. Savaş, bu genç adamı sertleştirir. Cephe-den cepheye binlerce kilometre yol yürür, Avrupa ülkelerini görür. Berlin'de Büyük Zafer ile tanışır. Ve şimdi yaralı bir gazi, gerçek bir erkek, hırpalanmış bir asker olarak doğduğu dağlara döner (Kataş, 2004: 129).

Alan köyüne dönünce ve 1945 yılının mayıs ayında savaşın bittiği haberi köye ulaşınca köylüler, mitlerde ve efsanelerde anlatılanlarla savaşı ve bitişini yorumlar. Onlara göre artık büyük savaş bitmiştir. Yeni ve huzurlu bir hayat başlayacaktır. Bu arada Alan'ın ablası Calaa'nın geçmişini hatırlaması, savaşın başladığının nasıl duyulduğu ve sonrasında nelerin yaşandığı geçmişe dönülerek anlatılır. Haziran ayı sonrasına kadar Alan, köydeki hayatına kendi hâlinde devam eder. Değişiklikleri gözlemler ve yeni hayata uyum sağlamaya çalışır. Yazar, Alan'ın üzerinden dönemin tipik sorunlarını ve çatışmaları işler. Yöneticiler, kocaları savaşa giden kadınlara musallat olmaya başlamış, iyi işleri yakınlarına ve tanıdıklarına vermişlerdir. Huzursuzluk had safhada olsa da, insanlar savaş zamanında korkudan seslerini çıkaramaz durumdadırlar. Bu yöneticilerin tipik örneği kolhozun başkanı Tantıbarov'dur. O, dürüst olmayan bir idarecidir ve kolhozu iyi yönetemez, zarara uğratar. Çiftliği kişisel mülkü gibi kullanır, gizlice hayvan kestirip etlerini satar. SSCB ve kolektif çiftlik sistemi hayatı kolaylaştırma ve müreffeh kılma amacına sahipmiş gibi görünse de Tantıbarov gibi birçok yöneticinin niyeti bu değildir. Onun yaptıklarının farkında olan Alan, Tantıbarov ile mücadele ederek, halk mahkemesinde yargılanmasını ve altı yıl hapis cezasına çarptırılmasını sağlar. Kötülük, yapanın cezalandırılmasıyla ya da etkisiz hâle getirilmesiyle sonlanır. Eğer Tantıbarov ceza almamış olsaydı (yani Alan ve toplum için kalıcı bir tehdit olmaya devam etseydi) Alan ve Kızıl Çolmon kolhozu sonunda hak ettikleri yere gelmemiş ve toplum kendine olan güveni tazelememiş olacaktı.

Romanda Tantıbarov'un karşıt tipi Uçural Adıçokov'dur. Uçural, birçok açıdan Alan'ın tamamlayıcısı ya da eş tipi olarak karşımıza çıkar. O, belli bir yaşam tecrübesine sahip, olayları iyi kavrayabilen ve doğru bir şekilde değerlendirebilen duyarlı bir kişidir. Siyasi bir lider olarak (Kızıl Çolmon kolhozunun parti organizatörü) kolhoz çalışanlarının güvenini kazanmıştır. Yazar, Uçural'ın şahsında idealist bir komünist yaratmıştır. Sovyet edebiyatında Uçural gibi idealist komünistler hakkında Kataş şu değerlendirmeyi yapar: “Bazı edebiyat eleştirmenleri tarafından Sovyet yazarlarının eserle-

rinde komünistlerin rolü her ne kadar yanlış yorumlanmış olsa da zaman ve hayat onları haksız çıkarmıştır; komünistlerin katılımı olmasaydı, savaş sonrası dönemde ve daha sonraki yıllarda harap olmuş ekonomi bu kadar çabuk düzelemezdi” (Kataş, 1994: 131). Nitekim Tantıbarov yönetiminde iflasın eşiğine gelmiş olan Kızıl Çolmon kolhozunun ekonomisi, Uçural’ın kolhoz başkanı seçilmesiyle birlikte önemli ölçüde iyileşir.

Savaş birçoğunun evini, yuvasını dağıtmış, gençlerin hayatlarını ve hayallerini yıkmıştır. Alan, sık sık eski dönemi ve hayatı yenisiyle mukayese eder. Eski ve yeni hayat arasındaki karşılaştırma ise daha çok köyün yaşlılarından Emdik-Sodon üzerinden yapılır:

Kiçinek tujında baza sañ başka cürüm bolgon. Caantayın ayıldardıñ ton edeten terelerin sarsula cunup, tırmap cadatam. Koldorım ne aaylu açıjatan edi. Ol lo tušta eki tizeme çık ötkön oşkoş. Er kemine cetken kiyninde ayıldarga odın tartıp la, ulustıñ sogumın soyup la, uluska tere tuptap la cüretem. Sovyet cañ kelip, ömölük tözöp bererde, kıra sürüp, koy-mal başkarıjıp iştegem. Odus togus-törtön cıldarda cürüm dep neme çek carana bergen edi. Emdi bu cuu-çakka tabartıp, oyto lo açanalı toro cürümge tuştaganıs bu turu. Eki-üç cıldıñ turkunına albatı baza şıraladı la. Emdi de sürekey küç. Oyto kaçan ornıgıp, öñjigetgen cürüm bolboy bu? (63).

Çocukken bambaşka bir hayat vardı. Her zaman evlerin palto yapılacak derilerini ilaçlı suyla yıkayıp tırnaklarımla kazırdım. Ellerim ne kadar da ağrırdı. O zamanlar iki dizime de nem işlemiş olmalı. Delikanlı çağıma girince evlere odun taşıyıp, insanların kesimlik hayvanlarını kesip, derilerini işledim. Sovyet iktidarı gelip kolektivizm kurulduğunda, tarla sürüp hayvan otlattım. Otuz ve kırk yıllarında hayat denen şey çok iyileşmişti. Şimdi bu zor savaş yıllarında tekrar yokluk zamanlarına döndük. İki üç yıl boyunca halk çok eziyet çekti. Şimdi her şey çok zor. Tekrar ne zaman düzeliyiz, iyi bir hayat olur mu?

Her şeye rağmen insanlar artık daha ümitli ve daha çalışkandır. Yeni bir ideal ve yeni bir umut vardır: Her şey, bütün çalışma ve üretim, altında bir araya gelinecek *kızıl maanı* (kızıl bayrak) içindir. *Kızıl Maanı* aynı zamanda dünya komünizm birliğinin de sembolüdür:

Nökörlör, aldında bistiñ oroon cañıskan bolgon. Emdi bu künderde sler gazetterden köp solundar kıçırıp cadaar. Sotsialistçeskiy cañı gosudarstvolor tözölip cat. Olor bistiñ nököris bolor. Ol oroondordo emdi kommunistiçeskiy partiyalar cañdı kolına alıp, albatuların cañı cürümge baştap cat. Aydarda, olordo do, biste de iş sürekey köp (82).

Arkadaşlar, önceden bizim ülkemiz tekti. Şimdi bu günlerde sizler gazetelerden çok haberler okuyorsunuz. Yeni sosyalist ülkeler kuruluyor. Onlar bizim dostumuzdur. O ülkelerde şimdi komünist partiler iktidarı ele geçirip, halklarını yeni yaşam tarzlarına yöneltiyor. Böyle olunca, onların da, bizim de işimiz çok.

Henüz teknolojinin en alt üretimleriyle bile tanışmamış, Altay Dağları'nın dışındaki hayatla tek bağları gazete ve radyo olan Altaylıların komünizmin evrensel yanlarına olan ilgileri şaşırtıcıdır. Savaştan dönen Çancık, etrafına toplanan insanlarla sohbet ederken çakmağıyla sigarasını yakar. İnsanlar elindeki çakmağa şaşırır ve onun *kolmultık* (tabanca) bile olabileceğini düşünürler. Teknolojiden bu kadar uzakta kalmış küçük bir toplumun bütün üretimi ve ekonomisi kolhozdaki kır hayatına, özellikle ot biçme, et ve süt ürünlerine dayalı üretim üzerine kurulmuşken SSCB içindeki ve dışındaki halklara yardım etme isteği ve çabası kendi içinde takdire değer bir toplumsal duygudur. Bu duyguyla Palkin, romanında SSCB içinde ideal bir toplum yaratma isteğini dile getirir.

Savaşın getirdiği psikolojik sorunların üstesinden gelebilmek için bireyin ya da toplumun ülkede ve dünyada neler olup bittiğinin farkında olması gerekir. Sorunlarla başa çıkmanın bir yolu da bu farkındalıktır. Sibiry'a'nın ücra bir köşesindeki bu küçük halk, komünizmin dünyadaki güncel durumundan haberdar olmakla birlikte aynı zamanda başka olayları da takip etmeye çalışır. Fakat okudukları ya da dinledikleri ülkelerle ilgili harita bilgilerinin olduğu dahi söylenemez. Edinilen bilgiler geleneksel bilgi birikimiyle yorumlanır ve daha çok mitoloji referans alınır. ABD'nin Japonya'ya atom bombası attığı haberi Altay'a ulaşır. Alan, eğitimsiz olduğu için durumu anlamakta zorlanır. Bu arada yazar, örtülü olarak da olsa, Altaylıların "Japon kağanı"na duyduğu sempatiyi Carınçı Calbay'ın ağzından dile getirir:

Ol neme calkınañ küçti dep aydijat. Ot-calbıjı cerdiñ üstin calap, bütküil gorodtu cogoltıp salgan dejet. Kiji le kaykaar neme – dep, carınçı Calbay çokumdap aydıp oturdı, bayla, ol kereginde köp ukkan oşkoş. – Çındap ta, cer-teñeriniñ koskorılıp ceten çaktın kleetkenin bu bolboy. Ol neme Copon kaannıñ cerinde bolgon degen bedi?.. Tuku aldında, men kiçinek cürerimde, Copon kaandı süreen kaan dep aydijıp turatan. Onıñ cerin ot cetker örtöp iygende, cakşı la cok (126).

O şey, şimşekten daha güçlü diyorlar. Alevi yerin üstünü yalayıp, bütün bir şehri yok ediyor diyorlar. İnsanı hayrete düşüren bir şey, diye kürek kemiğinden fal bakan Calbay açıkça konuştu, belli ki, olay hakkında çok şey dinlemişti. Gerçekten yeryüzünün darmadağın olup kıyametin gelmesi midir bu? Bu felaket Japon kağanının yurdunda mı olmuştu?.. Epey önceden, ben daha çocukken Japon kağanını iyi bir kağan olarak duymuştum. Onun ülkesinde böyle bir felaket olması, yurdunun yakılıp yıkılması hayra alamet değil.

"Carınçı", kürek kemiğinden fal bakan kişiye denilir. Bu şekilde okuyucu kürek kemiğinden fal bakma gibi geleneksel hatta şamanik bir uygulamanın 20. yüzyılın ortalarında devam ettiğini görür. Altay Türklerinin

Japonlara ve Japon imparatoruna sempati duyması 1904 yılında başlayan *Ak Cañ* (Burhanizm) hareketine kadar dayanır. Şöyle ki, hareketin başladığı yıllarda Rus-Japon Savaşı devam etmektedir. Japonlar Port Arthur'dan Asya ana karasına çıkıp ilerlemeye başlamışlardır. Ortodoks misyonerler, Rus göçmen ve tüccarlar karşısında ezilen Altay Türkleri Japon imparatorunu kendileri için umut olarak görmüşlerdir. Carınçı Calbay'ın dile getirdiği sempatinin kaynağı budur.

Alan romanının savaş sonrası SSCB kırsalındaki bütün kolhozların ve buralarda yaşananların bir örneği olduğunu söylemek de yanlış olmaz. Roman boyunca Alan Toktubay'ın kişisel ilişkileri, kolhoz yaşamının olumlu olumsuz yanları, dönemi temsil eden tipler ve kurumlar enine boyuna işlenir. Palkin, dönemi temsil eden hemen her tipi, durumu, olayı romanında işlemeyi başarmıştır. Bir taraftan kolektif yaşam ilkesine bağlı kalıp kolhoz yaşamını ustalıklı işlerken, diğer taraftan yeni hayatı ve ona ait her şeyi de başarıyla olumlamıştır. Yazar, 1940 ve 50'li yılların Altay toplumunu, onların olaylara ve yaşama bakış açılarını, içlerinde taşıdıkları mitolojik algıyla olayları yorumlamalarını vs. doğal bir dille kaleme almıştır. Yazarın anlatımında bir taraftan SSCB vatandaşı olmanın, diğer taraftan Altay kimliğini taşımanın verdiği sorumluluk hissedilir. O, yeni hayatı mutlulukla karşılarsa da Altaylı olmanın gururunu okuyucuya bazen imâ yoluyla bazen de açıkça belli eder.

Palkin, romanında Altay kimliğini korumanın önemini çocuklara verilen adlar çerçevesinde de ele alır. Romanın en son yazılmış fakat romana dâhil edilememiş “Cazalbagan Col” bölümünde yazar konuyu şöyle işler:

Baldardı karın, caraş attardañ tabala, adaar kerek. Bu la slerdiñ onço-gordıñ attaraar ne aaylu solun, caqşı. Bıtır caygıda ekskursiyaga Moskvağa barıp cüreriste, bistiñ bir kistañ Moskvanıñ bir kijizi adın kem dep suragan. Ol bala “Veronika” degen. Ol kiji kelip katkırgan. “Sen büdüjineñ körzön, kandıy sen Veronika?..” degen. Ol cın aydıp cat. Kaji la kiji boyınıñ adıla cürer kerek. Ugarga da caqşı. Orus boyınıñ adıla, moldovan, kazah baza boyınıñ attarıla... Ol tušta cürerge de solun. Bu ecem ikinci kızın Nataşa dep adap alğan. Ondo bir de caman çok. Ce biz boyıstı baza camandabas uçurlu. Biste caraş attar çok po? Ol ozogı ulustıñ attarın men tort lo kaykap, cilbirkep ugadım (Palkin 1997: 28)

Çocuklara güzel, iyi adlar vermeli. Sizin adlarınız ne kadar değişik, iyi. Geçen yıl yaz mevsiminde eğitim gezisi için Moskova'ya gittiğimizde bir Moskovalı bizim kızlardan birine adını sordu. Genç kız, “Veronika” diye cevap verdi. O kişi kahaahalarla güldü. “Sen görünüşüne baksana, nasıl Veronika olabilirsin?” O, gerçeği söylüyordu. Herkese kendi dilinin adıyla ad verilmeli. Kulağa hoş gelen de bu. Rus kendi adıyla, Moldovyalı, Kazak da kendi adlarıyla... Öyle yaşamak daha güzel. Ablam ikinci kızına Nataşa adını verdi. Bunda kötü bir durum yok. Fakat bizler kendimizi

kötü, alçak görmemeliyiz. Bizim güzel adlarımız yok mu? Eski insanların adları bana hep hayret verici ve ilginç gelmiştir.

Bu ifadelerde görülen milliyetçilik anlayışı romanın “Cazalbagan Col” bölümünde daha açık bir şekilde görülür. Bu bölümde vatan sevgisi genç bir kız olan Ciylek ve yaşlı bir öğretmen üzerinden verilir:

Kalgançı öylördö ol boyı da sespes canınañ çıkkan-öskön ceri, töröl albatızı kereginde köp sananar bolgon. Ol kereginde studentter baza köp kuuçındajıp cat. Olor kezikte üredü ödüp cadar öydö prepodavatelderine ook albatılardıñ özümü kereginde köp suraktar bergileyten. – Albatıgar aayınça sananarıgar coldu. Ciit kiji özüp-çıdatan ayas töröl kalık-conı, öskön ceri kereginde sananarı cart – dep, uzun sındu, buurıl baştu, unçukpas üredüçi öböğön booro caskıda aytkan. – Neniñ uçun deze, boyınıñ albatızın süüp bilbes kiji oroonın da süüp bolbos (29). (Palkin 1997: 28)

Son zamanlarda kendisi de içten içe doğup büyüdüğü yer ve mensup olduğu millet hakkında düşünür oldu. Öğrenciler bu konu hakkında kendi aralarında çok konuşuyorlardı. Onlar bazen ders sonlarında öğretmenlerine küçük halkların gelişimi hakkında sorular soruyorlardı. – Milletiniz hakkındaki sorularımızda haklısınız. Gençler kendilerini büyüten milletleri ve vatanları hakkında düşünmelidirler, uzun boylu, ak başlı, fazla konuşkan olmayan ihtiyar öğretmen sonbaharda böyle demişti. Çünkü halkımı sevmeyen kişi ülkesini de sevmez.

II. Dünya Savaşı sonrasında bir Altay köyündeki hayatı anlatan roman, 1942 yılında orduya alınan Alan’ın 1945 yılının yazında yağmurlu bir günde yurduna geri dönmesiyle başlar. Yurduna yaklaştıkça gördüğü her manzara ona geçmişinden bir şeyler hatırlatır. İşte, Cemze’nin çatısız evi, işte onun annesiyle koyunlar otlattığı yer... Onu götüren şoför elli yaşlarındadır. Savaşta ağır yaralanıp köyüne döndüğünde oğlunun da askere alındığını öğrenmiştir. O, köyüne getirdiği Alan gibi kendi oğlunun da bir gün dönüp geleceği umudu içindedir.

Alan’ın babası Toktubay da savaşa katılmış ve 1943 yılında ölmüştür. Annesi Karakçı ise Alan savaştan dönmeden yaklaşık kırk gün önce ölür. Alan’ı evinde yalnızca ablası Calaa ve büyükannesi karşılar. Ablasının kocası Barkı da savaştadır. Akşam, köy halkı Alan’ın yanına gelir. Anılar kutusu açılır: Savaştan ve geçmiş günlerden söz edilir. Alan annesinin öldüğünü ancak bu akşam öğrenir. Ertesi sabah uyandığında; gördüğü her şey ona eski günleri hatırlatır. Onların birçoğunun bugün olmaması Alan’ı hüznlendirir. Geçmiş, şimdi onun gözlerinin önündedir ve zihninde yeniden canlanır.

Alan’ın zihninde canlanan sahnelerden biri, Rus olan çocukluk arkadaşı Arkaşka’dır. Palkin’in romanında çeşitli yönleriyle ele aldığı konuların başında “Altay ve Rus toplumlarının yakınlaşması” gelir. Savaş sırasında Altay

bölgesi, ülkenin savaştan zarar görmüş bölgelerinden tahliye edilen Sovyet vatandaşlarının iskân edildiği yerlerden biri olmuştur. Toplamda çoğu Leningrad ve Ukrayna'dan gelen 7.800'den fazla insan, bölgeye yerleştirilmiştir. Bunların 627'si Yahudi, 384'ü Ukraynalı, 61'i Belarus, 34'ü Polonyalı, 25'i Estonyalı, 13'ü Alman, 11'i Tatar, 8'i Letonyalı, 7'si Fin, 4'ü Moldovyalı, 3'ü Hırvat, 2'si Gürcü, 1'i İtalyan, 1'i Litvanyalı ve 1'i İsviçrelidir.⁵ Fakat elbette bölgenin asıl sakinleri Altay Türkleri ve Ruslardır. Hâliyle romanda da bu iki toplumun ilişkisi ve karşılıklı etkileşimi ele alınmıştır.

Rusların bölgeye yerleşmesiyle başlayan Rus ve Altay değerlerinin çatışması, işlenen konulardan biridir. Bu çatışmanın bazen uyuma dönüştüğü de görülür. İki ayrı topluma ait değerler bütününe iç içe geçerek uyum sağladığını göstermenin ve kolhozlarda yaşanan kolektif yaşam tarzını idealize etmenin yazarın amaçlarından olduğu farkedilir. Bu yönüyle Alan'ın bir “tezli roman” olduğunu söylemek mümkündür. Bunların yazarın ideolojik tercihleri olduğu ortadadır ve bu Sovyet edebiyatı için olmasa bile genel edebiyat anlayışı bakımından zayıftır. Palkin'in romanında yaptığı, Kızıl Çolmon kolhozu üzerinden toplumsal kurumların ve ideolojik yapının yeniden biçimlendirilip güçlendiğini vurgulamaktır. Roman, aynı zamanda yazıldığı dönemin gerçeklerini yansıtmaya bakımdan da bir “dönem romanı”dır.

Köyün eski hayatı, buraya taşınan Ruslar ve onların Altaylara, Altayların da onlara uyum sağlama çabaları. Bu uyum sağlama çabaları köye taşınan Rus bir ailenin çocuğu üzerinden sembolize edilir. Alan'ın çocukluk arkadaşı Arkaşka, Altay Türklerinin yaşantılarına uyum sağlamakla başlangıçta zorlanmıştır fakat sonunda Calaa'nın ona verdiği “eceegey”i yiyince tadı hoşuna gitmiş ve böylece Altay yemeklerini yemeye başlamıştır.

Üç-tört cıl ötkön kiyninde Arkaşka mındağı cürümge çek ürene bergen. Altaylap kuuçındap, castıra-mıstıra kokurlap, ulusla kojo brigadalarda iştep, catkan curtka kandıy da karu bolup kalgan. Kağı la kiji: “Bistiñ Arkaşkabıs tiñ uul. Açık-carık, cakşı köörkiy” – dep, süüñçilü aydar bolgon (16).

Üç, dört yıl geçtikten sonra Arkaşka buradaki hayata iyice alıştı. Altayca konuşup, yalan yanlış şakalaşıp, gruplarla birlikte çalışıp, bütün köyün sevgi ve sempatisini kazandı. Herkes: “Bizim Arkaşka'mız sağlam delikanlı. Aydınlık düşünceli, samimi ve iyidir” diye sevinçle söylediler.

Romanın ilerleyen bölümlerinden (231) anlaşılacağı üzere Alan'ın çocukluk arkadaşı Arkaşka savaşta ölecektir. Bir Rus çocuğu olan İra da çok iyi Altayca konuşmayı öğrenir. İnsanlar onun hakkında tam bir Altay, yalnızca saç sarı derler:

5 <https://regnum.ru/news/2935393.html> (Erişim tarihi: 12.02.2022).

İra çek su-altaylap kuuçındaar, altay la bala oşkoş, cañıs la çaçı sarı – dep, mındağı ulus aydıjat (17).

Buradaki insanlar İra saf, temiz Altayca konuşuyor, Altay çocuğu gibi, yalnızca saçları sarı, diyorlar.

Altay Türkleri ve Ruslar arasındaki yakınlaşma ve dostluk teması Palkin'in şiirlerinde de mevcuttur. "Nataşa" şiirinde şair, Moskova'dan Altay'ın uzak bir köyüne gelen genç bir doktoru anlatır. Şiirde Palkin, bir Rus tıp kadını ile Altay'daki bir dağ köyünün sakinleri arasında gelişen samimi dostluğu göstermeye çalışır. Nataşa, hiç çekinmeden köylülere uyum sağlar; endişe, üzüntü ve sevinçli zamanlarında onların yanında olur. Köylüler de bir şükran ifadesi olarak yeni doğan kız çocuklarına Nataşa adını verirler (Kataş, 2004: 122). Şüphesiz Nataşa ve mesleği semboliktir. Şair bilinçli bir şekilde genç bir kızın saflığını bir doktorun sağaltıcılığı ve şifacılığı ile birleştirerek sunmuş, böylece bu genç doktor kızın kişiliğinde sempatik bir Rus algısı yaratmaya çalışmıştır. Elbette ona şükran duyulması gerektiğini de vurgulayarak. Palkin, "Amır" adlı şiirinde ise Altay Dağları'na uygulama için gelen ve tıpkı Nataşa gibi dağ sakinlerinin sevgisini ve saygısını kazanmayı başaran genç bir Rus kızı olan Lena'yı işler. Böylece okur için Palkin'in zihnindeki Rus imajının genç bir kız olduğu pekişir; iyiliksever, fedakâr, iyileştirici... bir genç kız.

Yazar her ne kadar romanında Altay ve Rus yakınlaşmasını öne çıkaran olay ve durumlar yaratmış olsa da zaman zaman bu iki toplumun farklılıkları üzerinde de durur. Altay ve Rus kültürleri arasındaki karşılaştırmayı (ya da farklılığı) domuz üzerinden yapar. Hatta yazar, burada mizah yaparak kültürlü bir millet olan Rusların yediği bu hayvanı "kulturnıy mal (kültürlü hayvan)" olarak tanımlar.

A kerek deze mindiy Emdik-Sodon bicil caygıda "Partizan Altaydañ" çoçkoniñ caandap kalğan balazın tartıp kelgen. Ulus onı kaykap, sonurkap körgön. Aldında bu deremnede andıy tundu kem de azırabagan. Karğan ulus onıñ adın da adabaytan. Kücey onı "türtkün" deytin. - Cürüm öskölönip cat. Kulturnay ulustıñ kursagina ürener kerek –dep, Emdik-Sodon ekelgen çoçkozına tört toluktı tuyuk kajagan tudup, canını cilbirkep körüp turgandardı üredip turgan. – Onıñ edin bastıra caan cerlerde cip cat. Bis, aamay kürümder; cañıs la koydıñ-uydıñ edineñ öskö neme biler emezis. Kultura dep neme as ta, kanaydar baza. Ol "kulturnay malın" ötkön ayga cetire çutkup azıragan. Onızı çın la caandap, kileye semirgen. Onı öltürerineñ karamdap, Emdik-Sodon kirgen le cerine ol kereginde kuuçındaytan (243).

Bir defasında bu yıl yaz mevsiminde Emdik-Sodon "Partizan Altay" kolhozundan biraz büyümüş bir domuz yavrusu getirdi. İnsanlar ona şaşkınlık ve hayretle baktı. Önceden bu köyde hiç kimse böyle bir hayvan

beslememişti. İhtiyarlar onun adını bile ağızlarına almazlardı. Kücey ona “türkün” derdi. – Hayat değişiyor. Kültürlü halkın (Rusların) yiyeceğine de alışmak gerekiyor, diye Emdik-Sodon getirdiği domuzuna dört köşeli korunaklı bir ahır yaptı, durumu ilginç görenleri de alıstırdı. – Onun eti her yerde yeniliyor. Biz, ahmaklar, yalnızca koyun ve inek etinden başka bir şey bilmiyoruz. Ne yapalım, kültürümüz az ya ondan. O, “kültürlü hayvanını” bir süre özenle besledi. O da iyice semirdi. Emdik-Sodon onu öldürmeye kıyamıyor, gittiği her yerde onun hakkında konuşuyordu.

Altay ve Rus kültürlerinin karşılaştırılmasıyla ilgili bir başka bölüm, selamlaşmayla ilgilidir. Burada cepheden dönmüş Ekçebey, yine kendisi gibi cepheden dönen Alan’a sarılıp onu yanaklarından öperek karşılar.

Ekçebey, Alandı kuçaktay alıp, orus ulustıñ cañıla okşop turdı. (11).

Ekçebey, Alan’ı kucaklayıp Rusların âdetleri gibi yanaklarından öptü.

Bu, oradaki insanları şaşırır, hatta bir kısmı başlarını yere eğip gülümser. Aralarında yaptıkları konuşmada Altayların karşıla(ş)malarda yalnızca tokalaştıkları, öpüşmenin Rus âdeti olduğu anlaşılır.

Altay-Rus ilişkisi romanda bazen de evlilikler yoluyla ele alınır. Bu evliliklerde milliyet ayrımı yapılmaz, çiftlerden herhangi biri Altay ya da Rus olabilir. Altay Türkü olan Bokço’nun eşi Rus’tur. Bu Rus kadın, oğluna kaynatasının adı olan Cumur adını vermek istese de insanlar onu “gelinin kaynatasının adını söylemesi yasaktır” diyerek engeller (38). Diğer bir evlilik ise Akar ile İra’nın evliliğidir. Onların evliliklerini açıkladıkları zaman İra’nın teyzesi Yelena Petrovna ilginç bulduğu Altay rakısını içerek sarhoş olur. Yazar, burada kadının sarhoşluğundan ziyade bir Rus kadının geleneksel Altay içkisi içtiğini vurgulamak ister (230-235).

Romanın çok yönlü olarak ele aldığı mekânlardan biri kolhozlardır. Yazar, kolektif çiftlik olan kolхозlarda yaşananları özellikle aksayan yönleriyle birlikte kaleme almıştır. Kolhozlar yeni hayatın yeni yaşam tarzının şekillendiği yerleşim birimleri olup romanda komünist sistemin en önemli unsurları olarak sunulur. Kolhozlar farklı din hatta milliyetlere mensup insanları ortak bir kültür ve amaç etrafında birleştirirler. Onları birleştiren, içine alan, yaşama tarzlarına, düşüncülerine etki eden kolhozlar, aynı zamanda bu insanları çok çeşitli yönlerden de birbirlerine yaklaştırmıştır. Belki asla bir araya gelemeyecek insanlar kolhozlar sayesinde ortak bir hayatı yaşamak zorunda kalmışlardır. Kolhozlar, içlerinde yaşayan insanları üretim ve tüketim bakımından birbirine bağımlı kılmış, daha çok yaylak-kışlak bir hayat tarzı yaşayan insanları hiç alışık olmadıkları tazda yerleşik hayatta bir araya getirmiştir. Denilebilir ki kolhozlar bu insanların tek yaşam kaynağıdır. Romanda Kızıl Çolmon kolhozunda bir araya gelen Altay Türkleri ve Rusların ortak yaşamları romanın başkahramanı Alan

merkezli olarak anlatılmaktadır.

Gorno Altay'daki ilk kolektif çiftlikler 1920'li yıllarda kurulmaya başlamıştır. 1924 yılında bölgede 4 kolektif çiftlik vardır. Haziran 1937 itibarıyla 186 kolektif çiftlik vardır.⁶ Savaş başladığında bu çiftliklerin sayısı 282'ye ulaşır. II. Dünya Savaşı sırasında Altay bölgesindeki kolektif çiftlikler 2 milyon 673.000 pud tahıl, 1 milyon 560.000 pud et, 750.000 kental süt ve 82.000 pud tereyağı ... üretimiyle katkıda bulunmuşlardır.⁷ Romandaki olaylar da Kızıl Çomon kolhozunda geçer. O, diğer kolhozların tipik bir örneğidir. Kızıl Çolmon'da ne yaşıyorsa SSCB'nin diğer kolhozlarında da aynı şeyler yaşanmaktadır. Kolhozların başarısı ve üretimi o kolхозlarda yaşayan insanların hayatını doğrudan etkiler. Kolhoz binaları bir semboldür. O yıl kolhoz için iyi gitmişse, iyi ürün alınmış ve hayvanlar ölmemişse, insanlar kolhoz binalarına bir şeyler istemeye gitmiyorsa orada yaşayanlar için kış huzurlu geçer ama aksi durumda herkes için hayat zor olacaktır. Her şey kolhozların yönetim binalarına bağlıdır. Onun kapısına bakmayan göz yoktur.

Kolhozların yıllık planları, hedefleri vardır. Yöneticileri hatta çalışanları için bu hedeflere ulaşmak çok önemlidir. Onlar diğer kolhozlarla da örtülü bir yarış hâlindedir, biri diğerinden geri kalmak istemez:

Kolhoztñ planın onçogor bilerer – segis çüs bejen kubometr. Ce bis emdi-geñçe cük araydañ la iştep cadıs. Öskö kolhoztor udabas la plandarın büdürele, cangılay berer. A bis deze, bir adıstı öltürüp alğanıs, homut, şley, armakçılar cılıtkanıs. Onı onçozın kem korytan?... Öskö kolhoztordüñ toştıñ üstine tartkan agaştarın körörgö dö caraş: tört ryadtañ, tüp-tü-üs, cergeley-gergeley. A bistiyn? (256)

Kolhozun planını hepiniz biliyorsunuz: sekiz yüz metre küp. Fakat biz şimdiye kadar çok yavaş çalıştık. Diğer kolhozlar çok geçmez planlarını tamamlayıp gönderirler. Biz ise, bir atımızı öldürdük, hamut, kablo, kementler kaybettik. Bunların hepsini kim savunacak?.. Başka kolhozların buzların üstüne çektiği ağaçlara bakmak bile iç açıyor: dört sıradan, dümdüz, sıra sıra. Peki ya bizimki?

Kolхозlarda en çok dillendirilen: *Cañı cürüm, canı öy uçun işteger* (159) (Yeni hayat, yeni yaşam için çalışın) cümlesidir. Kolhozun işleri, yapılması gereken en önemli işlerdir. Bunları yapmayan büyük cezalar alır. Romanda kolhozun ahırını uyarılara rağmen bundan sorumlu olan Carış tamir ettirmez/etmez. Ahırın çökmesiyle otuz yedi koyun ölür. Hapis cezasıyla suçlanıp tehdit edilen Carış, kendini asarak intihar eder (113). Carış'ın sorumluluğunu yerine getirmeyen ve bu nedenle kendisiyle he-

6 https://visit-altairepublic.ru/alt/o-respublike-altay/istoriya-gornogo-altaya/?ELEMENT_ID=999 (Erişim tarihi: 08.02.2022).

7 <http://musey-anohina.ru/index.php/ru/2014-01-20-22-52-61> (Erişim tarihi: 08.02.2022).

saplaşan bir yurttaş duygusuyla mı yoksa yapılacak suçlamalar ve alacağı cezadan çekindiği için mi intihar ettiği anlaşılmaz.

Kötü ve ahlaksız yöneticiler romanda kolhoz başkanı Tantıbarov ile sembolize edilir. Tantıbarov, cepheden yaralı dönmüş bir askerdir. İnsanlar yiyecek bulamazken o, hayvan (genellikle geyik) kestirerek yer. Kolhozun hayvanlarını kestirip etlerini satarak kazanç sağlar. Kendisine yapılan eleştirilere karşı savaşta yaralanmasını bahane ederek savunmaya geçer:

*Men ökpömnöñ şırkalu. Vračtar añniñ kanın iç, edin ci dep cakıgan.
Töröli uçun tının kiskanbay cuulajar, onoñ kelele, kiji emdenpes pe? –
dep aydatan (31).*

Ben ciğerimden yaralandım. Doktorlar geyiğin kanını içip, etini yememi tavsiye ettiler. Vatani için çekinmeden savaşarak yaralanmış kişi, tedavi olmasın mı?, der.

Romanda ele alınan konulardan biri de kolhozlardan yapılan hırsızlıklarla ilgili olanıdır (136-140). Kolhozlardan hırsızlık yapmanın SSCB hukukundaki karşılığı “Sosyalist Mülkiyet Hırsızlığı”dır. Kavram ilk olarak 7 Ağustos 1932’de kolektif çiftliklerden hırsızlığı durdurmak amacıyla yürürlüğe girmiştir. 1932-1933 yılları arasında bazı bölgelerde kıtlıkların yaşanması nedeniyle bu hırsızlıkların cezaları artırılmıştır. Özellikle II. Dünya Savaşı yıllarında kolektif çiftliklerden hırsızlık, bütün SSCB’nin olduğu gibi Altay Özerk Bölgesi’nin de önemli toplumsal sorunlarından biri olmuştur. Hâliyle bu durum *Alan* romanına da yansımıştır. Yaşadığı tecrübelerle birlikte olgunlaşmanın getirdiği farkındalık zaman zaman Alan’la kolhozdaki diğer insanları karşı karşıya getirir. Alan, Cemze’nin evine gittiğinde kolhozun çalınmış mallarını görür ve kocasıyla kendisini şikâyet ederek hapisaneyeye atıracağını söyleyince Alan’la Cemze ve onun kolhoz başkanı olan kocası Tantıbarov arasında kavga başlar. Alan, bu hırsızlığı diğer kolhoz yöneticilerine şikâyet etse de, onlar örtbas ederler. Bunun üzerine Alan iç dünyasında kolhozun gelişmesi için yapılan işlerin ve verilen emeklerin sorgulamasını yapar. Hırsızlığı köy halkına duyurur. Şehirden gelen polisler Tantıbarov ve Cemze’yi tutuklar. Tantıbarov ve karısı Cemze altı yıl hapis cezasına çarptırılır. Alan’ın ortaya çıkardığı kamu hırsızlığı karşısında kolhozun bazı yöneticileriyle yine kolhozda yaşayan bazı insanların suskunluğu hatta Alan’ı suçlamaları toplumsal bir aksaklık olarak kendini gösterir. Yazar, bu durumun nedenleri üzerinde tartışmaz. Tartışmayı okuyucuya bırakır. Bunun nedeni, Sovyet dönemi edebiyatının yazara yüklediği sorumluluklarda (ya da suçlanma korkusunda) aranmalıdır.

Alan savaştan dönüp geldiğinde Kızıl Çolmon kolhozunun durumu hiç iyi değildir. O, bu kez de savaşın neden olduğu durumlarla yüzleşir. Kendisini savaşın aç, yoksul bıraktığı insanlar karşılar. Savaşın acı gerçekleriyle

yüzleşmek zorunda kalmış bir delikanlıdan, kendisi olma mücadelesinden başarıyla çıkmış bir yetişkine ve bir yöneticiye dönüştürecek uzun ve zor bir sürece girecektir. Mücadelesinin büyük kısmı kolhozla ilgili olacaktır. Kolhoz başkanı Tantıbarov ve ailesi ise kolhozun imkânlarını kendi çıkarları için kullanmışlardır. Tantıbarov hırsızlıktan hapse atıldıktan sonra Uçural Adıçokov, kolhoz başkanı olur. Onun ve Alan'ın gayretleriyle kolhoz gelişir, büyür. Kolhozun başarısı Altay'ın yerel gazetelerinde haber olmaya başlar. 1952 yılında Şiñe ile evlenen Alan, 1953 yılında kolhozun başkanı olur. Merkez yöneticileri Kızıl Çolmon kolhozunu sovhozluğa yükseltmek isteseler de Alan, bunun için erken olduğunu, kolhozun iyice güçlenmesi gerektiğini söyler. Yine de yapılan oylamayla kolhoz sovhozluğa yükseltilir. Aslında bu yükseltme romanda Alan'ın psikolojik ve ideolojik gelişimini takip etmemizi ya da onun kişisel gelişiminin ulaştığı yeri görmemizi sağlar. Şiñe ile arasındaki gelgitli ve karmaşık aşk ilişkisinin evlilikle sonuçlanması, Alan'ın kolhozda önce başkan yardımcısı sonra da başkan olması ve nihayet Kızıl Çolmon kolhozunun bölge idarecileri tarafından sovhozluğa yükseltilmesi; Alan'ın psikolojik ve ideolojik gelişimini gösterir. Ondaki bu gelişme aynı zamanda olumlu olarak topluma ve toplumun kurumlarına da yansır. Alan'ın yaşadığı (daha doğrusu başardığı) kişisel gelişim ve bu kişisel gelişimin topluma faydaları, bize Altay destan kahramanlarını ve onların maceralarını hatırlatır. Altay kahramanlık destanlarında da kahraman başlangıçta uçarı, pervasız ve tecrübesiz olmasına rağmen girdiği her macerada, atıldığı her savaşa biraz daha olgunlaşır ve sonuçta sevdiği genç kızla evlenerek Alan gibi mükemmel bir toplumsal lidere dönüşür. Tıpkı bu destan kahramanları gibi Alan da kolhozun işleyişi ve üretim teknikleri hakkında bilgilendikçe, kolhoz yönetimi ve hayat hakkında tecrübe kazanarak topluma faydalı bir birey hâline dönüşür. Böylelikle okur, roman boyunca tekilden çoğula (Alan'dan kolhoza) genişleyen bir anlatımın içinde bulur kendini. Sovyet edebiyatının mevcut kalıplarına uygun olarak yazılan eserde birey ve toplum birlikte ele alınır, bireyin gelişimi toplumun gelişimine de yarar. Kendini kanıtlama mücadelesinden başarıyla çıkan Alan, elbette bir destan kahramanı değildir ama kurumları ıslaha muhtaç her toplumun ihtiyaç duyacağı vatandaşlardan biridir.

Kolhozun gelişip büyümesiyle birlikte merkezî yönetim eski hayatı ve eski yaşam tarzına ait her şeyi sembolize eden geleneksel Altay evlerinin yıkılmasını ister. Onlar bu amaçla gönderdikleri resmî evraklarda bu evlerden hastalıkların yuvası, pis ve kirli yerler olarak bahsederler. Bu ifadeler ne yazık ki, yalnızca geleneksel evlere değil bir anlamda Altay Türklerine ve onların yaşam tarzlarına dönük Rus bakış açısını yansıtmaktadır. Fakat insanlar evlerini gönüllü olarak yıkmak istemezler. En sonunda Alan yönetici olduğundan örnek olmak amacıyla ilk olarak ablasının çadır evini

yıkar. Sonra da bütün köylüler geleneksel evlerini yıkıp yenisini yaparlar (Palkin, 1997: 34). Böylece Alan'ın köyünde eskiye dair somut en önemli unsurlar yok edilir. Diğer taraftan yazar, romanın son bölümünde Şiŕne ile evlenen Alan'a örnek bir ev yaptırır. Bu evi de ‐yurtlara yurt eklendi‐ diyecek gelişmenin ve değişimin sembolü olarak takdim eder. Bununla birlikte Palkin, bütün roman boyunca yaptığı gibi Altay kültürünü ihmal etmemeyi burada da ustalıklı yerine getirir. Alan'ın yeni yapılan evinin önüne arkadaşları Tarın ve Akar geleneksel Altay hayatının önemli bir sembolü olan ‐çakı (at direği)‐ dikerler. Elbette ŕu atasözünü söylemeyi de ihmal etmeyecek: *At çakızı bek turzın, ayılçuları köp bolzın* (At direği sağlam olsun, misafirleri çok olsun) (324).

Palkin, romanın bazı bölümlerinde okuyucuyu katı bir gerçeklikle karşı karşıya bırakır. Kolhozlarda yaşanan yönetim ve üretim sorunlarının yanında romanın vaka zamanı içindeki en önemli toplumsal sorunlardan biri gayri meşru ilişkiler ve bu ilişkiler neticesinde doğan çocukların durumudur. Savaşın neden olduğu durumlardan biri, babası belli olmayan çocukların doğmasıdır. O zamanki adıyla Oyrotya olan Dağlık Altay, cepheden çok uzak olmasına rağmen savaş her eve girmiştir ve her ev savaşın ortaya çıkardığı şartlardan etkilenmiştir. 1940 yılına kadar Oyrot Özerk Bölgesi'nin nüfusu yaklaşık 161.000 kişidir. Dört savaş yılı boyunca bu nüfusun dörtte biri cepheye çağırılmıştır. Geriye kalanlar kadınlar, çocuklar ve yaşlılardır ki bunlar da kolektif çiftliklerde bir yandan kendi geçimlerini sağlamaya çalışırken diğer yandan da cephe ihtiyaçlarına ve ülke ekonomisine katkıda bulunmaya gayret etmişlerdir.

Savaşın zor şartları ve erkeklerin neredeyse tamamının askere alınması üzerine erkeklerin yapması gereken işlerin hemen tamamını kadınlar yapmak zorunda kalır. 1941 tarihli Krasnaya Oyrotya gazetesinde ŕunlar yazar: Hain düşman ana vatanımıza saldırdı. Ancak bazı şeyleri yanlış hesapladı. Bir kadının ustalaşamayacağı hiçbir meslek yoktur: Sürücüler, tamirciler ve traktör sürücüler... Cepheye gidenlerin eşleri onların yerine arabalarda, traktörlerde ve biçerdöverlerde çalışıyor. 18 kadın beş günlük bir kurstan sonra traktörlere oturacak. Temmuz 1941'de yaklaşık 400 kadın bu makineleri kullanmak için kurslara katıldı. Traktör sürücülerleri arasında henüz 13 yaşında olan ŕura Badina da vardır (Surtayeva, 2010: 86). Onlar, Büyük Vatanseverlik Savaşı'nın dul kadınlarıdır. Aralarında Kalaşnikof Ekaterina Polikarpovna gibi eşini ve çocuğunu aynı anda cepheye gönderenler vardır. Polikarpovna gibi kadınların bir kısmı eş ya da oğullarından birinin ya da her ikisinin ölüm haberini almak zorunda kalmışlardır (Polteva, 2010: 115). Bölgedeki 282 kolektif çiftlikte 1940'ta 12.500 erkek çalışırken, 1944'te bu sayı 2.600'e düşmüştür ve aynı kolektif çiftliklerde

çalışan kadın oranı %84'tür. Demografik yapıda görülen bu dengesizlik ve savaş şartları bir takım ahlaki sorunları da beraberinde getirmiştir.

SSCB'nin II. Dünya Savaşı'na katılmasıyla birlikte 22 Haziran 1941 tarihinde Bolşeviklerin Tüm Birlik Komünist Partisi'nin Oyrot Bölge Komitesi ve Bölge İşçi Temsilcileri Konseyi Yürütme Komitesi'nin 85 sayılı kararıyla askerî seferberlik hareketi başlatılır, Oyrot Tura (şimdiki Gorno-Altaysk şehri) başta olmak üzere birçok yerleşim yerinde mitingler düzenlenir. Mitinglere katılanların sayısı Altay bölgesinin nüfusuna oranla dikkat çekici şekilde fazladır: Oyrot Tura'da 6.000'den fazla kişi, Şebalin'de 2.800, Elikmanar'da 1.500, Üst-Köksi'de 1.800 ve Koş-Agaç'ta 1.100 kişi mitinglere katılmıştır. Savaşın ilk gününde Oyrot-Tura'dan 65'i kadın olmak üzere 119 gönüllü, savaşa katılmak için başvuru yapmış, sadece birkaç gün sonra ise 200'den fazlası kadın olmak üzere 800'den fazla gönüllü başvuru yapmıştır (Yakovlev, 2020: 11-13). Sonraki yıllarda gönüllü sayısı 11.000'e kadar çıkmıştır. II. Dünya Savaşı'na o zamanki adıyla Oyrot Özerk Bölgesi'nden 707'si kadın olmak üzere toplamda 42.268 kişi cepheye çağırılmıştır. Bunların neredeyse her iki kişiden biri, yani 21.299'u savaşta ölmüştür. 10.524 kişinin akıbeti belli olmamıştır. Eve dönenlerin sayısı ise ancak 10.445 kişidir. Savaşa katılanların 17.753'ü arkalarında eş ve çocuklarını bırakan evli kişilerdir. Savaş alanlarında gösterdikleri kahramanlıkları nedeniyle 25 kişiye "Sovyetler Birliği Kahramanı" unvanı, 7.500 kişiye ise madalya verilmiştir.⁸ Ayrıca 1945 sonunda, 1940'a kıyasla kolektif çiftliklerin tüm nüfusu (terhisten sonra geri dönenler de dikkate alındığında) üçte bir oranında azalmış, iş gücü sağlayacak sağlıklı erkeklerin sayısı ise yarı yarıya azalmıştır. Zaman içinde asker ihtiyacı arttığından bütün SSCB'de olduğu gibi Altay'da da eli silah tutabilen erkekler askere alınıp cepheye gönderilir. Önce 1905-1918 tarihleri arasında, 1941'den itibaren ise 1890-1904 yılları arasında doğanlar da askere alındığından bazı ailelerde hem baba hem de oğulun askerde öldüğü, evine köyüne dönemediği yaşanan gerçeklerden biridir. Durum böyle olunca köylerde/kolhozlarda büyük bir keder ve sefalet içinde bir başlarına kalmış kadınlar gönüllü ya da gönülsüz bir şekilde kolhoz yöneticileriyle, öğretmenlerle ya da yaralanıp savaştan dönmüş erkeklerle birlikte olurlar. Hâlbuki bu kadınların birçoğu kocalarını Ençinov'un şu şiirindeki duygularla cepheye göndermiştir:

*Ay kanattu şoñkorım, Ay kanatlı doğanım,
Kayda uçup baradıñ? Uçup nereye gidiyorsun?
Aydar menin sözimdi Beni sözlerimi*

8 <http://musey-anohina.ru/index.php/ru/2014-01-20-22-52-61> (Erişim tarihi: 08.02.2022).

Kaya körüp tuñdazañ. Dikkatle dinlesen.
Cuuçıl menin şoñkorım, Benim savaşçı doğanım,
Cuu cerine sen uçsan, Sen savaş yerine uçsan,
Anda cürgen ejime Oradaki eşime
Bu söstörüm cetirzeñ Bu sözlerimi ulaştırırsan (Ençinov, 1984: 6).

Kocaları cephede olan kadınları kendileriyle birlikte olmaya zorlayanlardan biri de kolhoz başkanı Tantıbarov'dur. Tantıbarov'un kolhozdaki kadınlara yaptıklarını ihtiyar Artaş onun yüzüne doğru bağırarak şöyle der:

Cer-altaydıñ tübineñ kelgen terbezen, sen köp kökibe. Udabas uuldar canıp kelze, ol tuşta baluuñ badar. Eri çok kadıttarga er bolup, kañı la üy kijini bazınıp, korkıdala, koynuna kirip turganıñdı kiji bilpes pe. Cuu-çak bolgonı sege mör turu. Suras baldarıñ emdi kañı la kobı-cikte bar emes pe? Sege tort lo cırgal bolboy kaytsın, calañ tul kadıttardıñ ortozında cañıs sen er de!.. (31)

Altay'ın dibinden gelen mel'un, sen çok gururlanma. Çok geçmez delikanlılar dönüp geldiğinde yaptığın kötülükler ortaya çıkar. Kocası olmayan kadınlara kocalık yapmaya kalkıp, kadınları korkutarak koyunlarına girdiğini insanlar bilmiyor mu sanıyorsun? Savaş sana gün doğdurdu. Her vadiye piçlerin var, değil mi? Keyif çatıp duruyorsun şimdi. Dul kadınların ortasında sen tek erkeksin ya!..

Yöneticiler veya savaştan yaralanarak dönmüş erkeklerle birlikte olan kadınların birçoğu çocuk doğurur. Normal zamanlarda ayıp sayılan hatta törelere karşı bir durum olduğu için suçlanmayı gerektirecek bu durum, kadınlar başta olmak üzere bütün toplum tarafından kabullenilir olmuştur. Palkin, "suras (piç)" çocukların doğmasını romanda birkaç kez işler: Yakın bir köydeki düğüne katılan Ekçebey ile Alan burada misafir oldukları evdeki çocukların sayılarının fazlalığına şaşırırlar. Bağır biraz da öfkeyle: - Çocukları herhâlde cephedeki erkekler mektupla gönderdiler, der. Bunun üzerine Ekçebey, çocukların annesi Karas'a bu çocukları nasıl yaptığını sorar. O da, biraz çekinip ama gülümseyerek altı aylık çocuğunu emzirirken şöyle cevap verir: "Ot biçerken buldum onları. Yaprakların altındaydılar. Bunun üzerine oradaki genç bir kadın şöyle der: - Şimdi piç çocuğu olmayan var mı ki? Nasıl çocuk sahibi olunacak? ... İnsanlar savaşa gittiler. Yeni düzen böyle, herkes bir sınavdan, bir eziyetten geçti." İhtiyar bir kadın ise sözü şöyle bağlar: "Kötü bir şey yok, normal: *Cerdiñ cakşızı sas, erdiñ cakşızı suras*" (Yerin iyisi bataklık, erin iyisi piçtir derler) (93-94). Romanda babasız çocukların doğması ilerleyen sayfalarda tekrar ele alınır. İnsanlar otururken önlerinden kucağında bir çocukla geçen genç kızı görünce içlerinden biri şöyle der: *Suras balazı çok kiji bar emeş pe emdi?.. Cuu-çak ta bolzo ulus cürerge cat.* (Şimdi piç çocuk sahibi olmayan mı

var?.. Savaş da olsa insanlar yaşamaya devam ediyor) (204). Hiç kuşkusuz *Alan* romanı, II. Dünya Savaşı sonrasındaki Altay Türklerinin yaşamlarını Alan merkezli ortaya koyması bakımından gerçekçi bir eserdir. Eser, toplumun düştüğü ahlaki yozlaşmayı da aynı gerçeklikle ele almıştır. Palkin, cepheden köyüne dönen bir gencin kendisine bir hayat kurma mücadelesinin etrafında karşılaşılan sorunları cesur bir dille kaleme alır.

Bu durum, kocaları savaşta olan evli kadınların kocalarının savaştan dönmesiyle birlikte trajediye dönüşür. Savaşın ahlaki yozlaşmaya bağlı olarak ayırdığı eşlerden biri Tarın ve Zoya'dır. Tarın, Klara adlı kızı henüz küçükken cepheye gönderilmiştir. Esasında Palkin, bu çift örneğinde savaşın parçaladığı aileleri ele alır. Tarın cephedeysen birisi ona karısı Zoya'nın kendisini aldattığını yazar. Bunun üzerine Tarın, Zoya'ya mektup yazmayı bırakır. Tarın'dan mektup alamayan Zoya da onun ölmüş olabileceği düşüncesine kapılır ve yaşam şartlarını da kolaylaştıracağı için kolhoz başkanı Tantıbarov ile birlikte olur. Tarın, savaştan döner. Tantıbarov kolhozda yaptığı yolsuzluklardan dolayı hapse mahkûm olur. Tarın, Zoya ile ilk karşılaştığında gerçek bir öfke patlaması yaşar:

Ce sen meni ne sakıbagan? – dep, Tarın keneyte ebire sogup, Zoyaga kördi. – Onı ayt mege. Ne bolgon? Neniñ uçun cañıs sen bu curtta ondıy bolıp kalgan?

Zoya unçukpayt, kabagın tüüp, tömön körüp oturdy.

Onço uluska uur bolgon, cañıs sege emes – dep, Tarın cartın bilerge albandanat. – Seneñ bolgoy balazı cok to üy ulus öböndörin çököböy sakıgan. Andıy kelinder munda toltura. Baya biske kirip cürgen Celeçini de kör. Emdi öböni ölüp kalarda, arga-cokto ıylap-sıktap bazıp cürü. Sen de deze bala bar bolgon, onuñ da uçun kiji cürbes pe, onoñ do kiji uyalbas pa? Neniñ uçun menin curtumda mindıy bolup kalgan? Ne camandı etkem men?! Neniñ uçun menin cürümüm mindıy?! (308)

Sen beni niçin beklemedin? diye, Tarın aniden dönüp Zoya'ya baktı. – Onu söyle bana. Ne oldu? Niçin bu köyde yalnızca sen böyle davrandın?

Zoya ses çıkarmadı, kaşlarını çatıp, yere baktı.

Herkese ağır oldu, yalnız sana değil, diye Tarın bütün gerçekleri bilircesine konuştu. – Senden başka çocuğu olmayan kadınlar sabırla eşlerini beklediler. Böyle gelinlerden burada çok. Biraz önce bize gelen Celeçi'ye bak. Şimdi kocası öldüğü için çaresizlik içinde ağlayıp duruyor. Seninse çocuğun vardı. İnsan bunun için sabretmez mi, hiç değilse bundan utanmaz mı? Niçin benim evimde böyle oldu? Ben kime, ne kötülük yaptım? Niçin benim hayatım böyle?

Nihayet, Tantıbarov hapishaneye atıldıktan sonra Tarın ve Zoya barışırlar. Savaş toplumsal yapıda çürümelere yol açmış, geleneksel kabuller ve ilişkilerin geçerliliğini yitirmesine sebep olmuştur. Palkin romanda kah-

ramanlarını, toplumu ve devlet yapısının tek temsilcisi olan Kızıl Çolmon kolhozunu doğru yola sokar.

Kitapta savaş dönemi ve sonrasındaki hayat, çeşitli yönleriyle ele alınmakla birlikte savaş sonrası devletin uyguladığı politikalar da bunların hayata yansımaları da zaman zaman işlenir. Stalin'in savaş esirlerine uyguladığı olumsuz politikalar da romanda yazarın ele aldığı konulardan biridir. Bunlardan biri, Almanlara esir düşen Sovyet askerlerine yönelik suçlamalardır. Alman verilerine göre, Haziran 1941 ile Ocak 1942 arasında, günde ortalama 6.000 savaş esiri ölmüş; işgal altındaki Polonya topraklarında bulunan kamplarda bulunan 310 bin mahkûmun %85'i 19 Şubat 1942'ye kadar ölmüştür. Batılı araştırmacılara göre, İkinci Dünya Savaşı sırasında yaklaşık 5 milyon Kızıl Ordu askeri esir alınmış, bunların yine yaklaşık %60'ı, yani 3 milyonu ölmüştür. Rus tarihçilerine göre, savaş sırasında Almanlar, ele geçirdikleri Sovyet askerlerinin %57'sini yok etmiştir. Alman Silahlı Kuvvetleri, yakalanan 3.576.300 esirden 442.100'ünün (%12'sinin) esaret altında öldüğüne dair bilgiler vermiştir.⁹ Kaynaklarda rakamlar çelişkili verilmektedir. Buna rağmen denilebilir ki 4 ila 6 milyon arasındaki Sovyet askeri Almanlara esir düşmüş, bunların da yaklaşık üçte ikisi esarete ölmüştür. Esaretten kurtulabilenler bu defa Sovyetler tarafından asker kaçağı ve vatan haini suçlamalarına maruz kalmışlardır. Kızılordu'dan Almanlara esir düşenler arasında elbette Altay Türkleri de mevcuttur. Romanın işlediği konular arasında bu esir askerlerin durumları da vardır.

Bilindiği üzere SSCB, II. Dünya Savaşı'nda Almanlara esir düşen askerlerini vatana ihanet etmekle suçlamış, onları yargılamış ve birçoğunu mahkûm etmiştir. Bütün bunlar da 16 Ağustos 1941 tarih ve 270 no'lu Kızıl Ordu Yüksek Komutanlık Karargâhı'nın "Askerî Personelin Korkaklık, Düşmana Silah Teslim Etme ve Silah Bırakma Sorumluluğuna İlişkin Kararname" uyarınca uygulanmıştır. Zira bu kararnameye göre teslim olan veya esir düşenler, asker kaçağı olarak kabul edilmişlerdir. Bu durum, kitapta cepheden Altay'a dönen Cañçık ve Tarın üzerinden anlatılır: Altay'a gelen bir sinema gösteriminde Almanların esir aldıkları Rus askerlerine yaptıkları işkenceler gösterilir. Herkesle birlikte filmi izleyen ve cepheden yeni dönmüş olan Cañçık kendisinin de Almanlara esir düştüğünü, yapılan bütün işkencelere rağmen Altay'ın taşı kadar sessiz kalıp konuşmadığını, kendisini bekleyen Alman askerini yere yıkıp elinden silahını alarak kaçtığını, bazen sürünüp bazen de sulara yüzerek Moskava'ya ulaştığını anlatır. Onun bu sözleri bölge yönetim başkanı Tantıbarov'a ulaştınca Cañçık'ın bu durumunun devlete bildirilmesi gerektiği kendisine söylenir. Cañçık,

9 <https://www.interfax.ru/russia/176151> (Erişim tarihi: 12.02.2022).

devletin esaretten dönenlere vatan haini suçlaması yaptığını bildiği için büyük bir korkuya kapılır. Bütün evraklarını göstererek böyle bir durumun yaşanmadığını, yalan söylediğini ispata çalışır.

Savaş esirleriyle ilgili asıl durum ve savaştan dönenlerin ruh hâli, romanın ilerleyen bölümlerinde Almanlara esir düştükten sonra yurduna dönen Tarın üzerinden anlatılır. Tarın'ın eşi Zoya bazı gerekli malzemeleri almak için taygadan köye indiğinde kaynanasına Tarın'ın esir düştüğü için tutuklandığını ve bu yüzden köye dönemediğini söyler. Zoya haklıdır: Tarın, savaşta yaralanıp esir düşünce tutuklandığından ancak yıllar sonra Altay'a dönebilir. Bu yüzden şapkasında kızıl yıldız yoktur. Küçük kızı Klara savaştan dönenlerin tamamının şapkasında kızıl yıldız olduğu hâlde onun şapkasında niçin olmadığını sorunca Tarın utanır. Yaşadığı durumu annesine karşı şöyle ifade eder:

Men emdi kenge kerek baza? Türmede cürgen kijideñ ulus cañıs la kaçar ne! Meniñ sıram, menin kıyınım – menin boyımnıñ la açu-koronım! – dep, Tarın koldori tırkırarıp, çaazinga mahorka oroyt (214).

Ben şimdi kimin için gerekliyim? Hapishaneye düşenlerden herkes kaçıyor. Benim yaram, benim eziyetim, benim zehirli kaderim, diye Tarın, elleri titreyerek kâğıda tütün sardı.

Klara'nın babasının şapkasında yıldız olmadığını görünce şaşırması, savaşta Almanlara esir düşüp de “vatan haini” suçlamasıyla yargılanıp cezalarını çektikten sonra yurtlarına dönenlerin çocuklarının ya da yeğenlerinin yaşadıkları ortak bir duygudur.

Bu ortak duyguyu gerçek hayatta Klara gibi yaşayanlardan biri de Erkemen Palkin'in yakın arkadaşı, Altay yazarlarından Boris Ukaçin'dir. Ukaçin'in aşağıdaki yazdıklarını okuyunca Palkin'in ne kadar gerçekçi bir roman yazdığı iyi anlaşılacaktır. Ukaçin kendisi henüz küçük bir çocukken savaştan dönen dayısıyla karşılaşmasını şöyle anlatır:

Boris Ukaçin ve Erkemen Matinoviç

Men deze frontovik taayımdı körüp, tiñ la süünbedim. Kiji le omorkoor neme cok. Ce andıy da bolzo, kezilip kalğan kirlü le katı kolımdı berip, baza ezendeştim. Taayım menin büdüimimdi, köröri cok köp camaçılı tonımdı körüp, ta nenin de uçun, enem çilep ok, ıylap iydi... Taayıma körödım. Ce oniñ cajıl gimnasterkazınıñ töjinde bir de medal, kerek deze kandıy bir znaçok to cok turu. Cañıs la kuulı topçıları caltırarjat. Faşist-terle tiñ soğuşpagan bolgodıy. Koldori da, buttarı da büdüin. Ol tuştı men kaydan bileten edim – Taaday taayım bastıra cuunuñ turkunına iraaak küin-

çığıştığı granda turgan dep. A bot taayımniñ kiyip kelgen şineli çerüdeñ kelgen öskö soldattardıyınañ çik çok başka öndü. Olordoyı boro, a Taa-day taayımdıyı sırañay la suuniñ baları oşkoş – cajıl öñdü (Ukaçin, 1981: 136-137).

Bense cepheden dönen dayımı görünce çok da sevinmedim. Onda insanın gururlanacağı hiçbir şey yoktu. Öyle de olsa çatlamış, kirlili elimi uzatarak selamlaştım. Dayım benim görünüşüme ve yamalı giysilerime bakıp annem gibi ağladı... Dayıma doğru baktım. Onun asker elbisesinin göğsünde ne bir madalya ne de bir rozet vardı. Yalnızca düğmeleri parlıyordu. Faşistlerle de ölümüne savaşmamış gibiydi. Kolları ve ayakları bütün hâlinde sapasağlamdı. O zamanlar ben nereden bilebilirdim ki dayım Taa-day, bütün savaş boyunca uzaaak batıda esir kalmış. Dayımın paltosunun rengi de diğer askerlerin paltolarının renginden farklıydı. Onları gri iken, dayımın paltosu su yosunu gibi yeşildi.

Romanın vaka zamanı içinde tarihî bir olay olarak Stalin'in ölümü de vardır. Aslında Stalin'in ölümünü yalnızca tarihî bir olay olarak değerlendirmek yanlış olur. 30 yıla yakın bir zaman boyunca SSCB'yi diktatörlükle yöneten Repressiya'yı uygulayan ve II. Dünya Savaşı'nın önemli bir figürü olan Stalin'in ölümüne (1953) vatandaşlar farklı tepkiler vermiştir. Palkin, Stalin'in ölümü üzerine halkın neler hissettiğini de Alan ve Umsuur üzerinden verir:

Bejen üç cılda Stalinniñ ölgönin ugala, Alan çek kaykagan da, korkıgan da edi. Ol kapşaaay la cuuda cürgenin sanangan. Bastıra deremne çoçıy bergendiy tımıgan. – Emdi kanayıp catkayıs ne? Kanayıp cürgeyis ne? – dep Umsuur ıylagan (Palkin, 1997: 31).

Elli üç yılında Stalin'in öldüğünü duyunca, Alan hem çok şaşırılmış hem de korkmuştu. O hızla savaşta yaşadıklarını düşündü. Bütün köy ürkmüş gibi sessizdi. – Şimdi nasıl yaşayacağız, nasıl? Nasıl yaşarız, neyle? diye Umsuur ağladı.

Her Sovyet vatandaşının olduğu gibi Stalin'in ölümü karşısında Alan'ın hisleri de şaşkınlık ve korkudan ibarettir. Umsuur'un Stalin'i yaşamın kaynağı olarak görmesi ise yine bazı Sovyet vatandaşlarının hislerini yansıtır. Yazarın Stalin'in ölümü üzerine halkın duygularını iki kişi üzerinden bu kadar kısa, açık ve oldukça kapsayıcı bir şekilde vermesi şüphesiz onun edebî başarısıdır.

Palkin romanında II. Dünya Savaşı ve sonrasındaki hayatı gerçekçi ve gözlemci bir bakış açısıyla ele almış, olayları kendi anlatmış, çoğunlukla da kahramanlarını karşılıklı konuşarak gösterme tekniklerini iç içe kullanmıştır. Romanı piyes havasına sokacak şekilde çok diyaloga yer verilmiştir. Betimlemeler en alt, konuşmalar en üst düzeyde tutulmuştur. Palkin, kişilerinin psikolojik ve fiziksel tasvirlerini ayrıntılı olarak yap-

maz. Bunun yerine daha çok kişilerin konuşmalarına ve eylemlerine yer verir. Bununla birlikte zaman zaman araya girerek kahramanın duygu ve düşüncelerini iç çözümleme tekniğiyle okuyucuya vermeye gayret etse de derin içsel çatışmalara ve iç monologlara fazlasıyla yer vermez. Palkin'in bu romanında, çağdaşı olan diğer Altay yazar ve şairlere nazaran Rusça kelimeler yok denecek kadar azdır. Mecbur kalmadıkça Rusça kelimeleri kullanmayı tercih etmediği açıkça görülür. Roman sanatkârane üsluptan uzak, duru, anlaşılır bir Altay Türkçesiyle kaleme alınmıştır.

Yazar toplumsal gerçekliği daha canlı ifade edebilmek, anlatımını kuvvetlendirmek veya o günkü Altay toplumunun duygularını, tepkilerini, sezgilerini ve geleceğe dair düşüncelerini etkili ve gerçekçi bir şekilde aktarabilmek için folklorik unsurlardan yeterince faydalanmış, zaman zaman Altay inançlarına ve mitolojik unsurlarına da yer vermiştir. Bunlardan biri “Suu Eezi (Su İyesi)”dir. Su iyesi, romanda Alan üzerinden anlatılır. Alan Altay dağlarında uyuduğu bir gece yakınındaki nehirde bir taşla vurulup yerinden oynatıldığını duyar. Duruma şaşırarak Alan dikkatle tekrar dinler. Birinin çekiyle taş kırmasına benzer sesler duyar ve çocukluğunda Su İyesi'yle ilgili duyduklarını hatırlar:

Andy cerlerde tünile boomdordıñ eezi iştenip cat, tünile taştar kañırap-şañırap turar, “dañ-dañ-dañ-dañ” etire sokkonı ugular. Erten tura barar bolzoñ, bilüler, kayrular; baspaktar taştardıñ ortozında cadar... Ol suunıñ eeziniñ iji (47).

Böyle yerlerde gece boyunca su geçitlerinin iyesi çalışır, gece boyunca taşları kanıradıp, şangırdatıp durur, “dan dan dan dan” diye vurduğu da duyulur. Sabah erken oraya gitsen bileğiler, bileme taşı, el değirmenleri öylece taşların arasında durur... O, Su İyesi'nin işidir.

Palkin'in romanında yer verdiği mitolojik unsurlardan bir diğeri de Altay mitoloji ve halk inançlarında yeri olan “Üç Aygul” motifidir. Altay mitolojisinde dünyanın yaşadığı dönemler olarak tanımlanabilecek Üç Aygul, romanda eski zamanların ve geleneksel olanın temsilcisi olarak kabul edebileceğimiz ihtiyar Artaş tarafından Şura'ya anlatılır. Fakat Artaş, “başlangıçta dünya yetmiş yedi çağ yaşamıştır” diyerek söze başlasa da ancak üç dönemi (Üç Aygul) anlatır:

Cer-telekeydiñ üstinde kaçan da ceten ceti çak bolgon dejet. Eldeñ le baştap aayı-baı çok salkın tüşken, bastıra agaş-taştı koskorıp, arka-tuunu añtargan. Onıñ kiyninde teñerige cedip turar ört bolgon, cer-ceñes bastıra körnötüp cada bergen. Üçinçi caan tübek ol – çayık, cer-telekeydiñ üstine suu tolo bererde, kayda baratan edi baza. Artar neme artkan, artpas neme bargan. Ulus sal dep neme edip, tının alıp kalgan degen (56).

Yeryüzünde yetmiş yedi çağ olmuş derler. İlk olarak şiddetli rüzgâr esmiş, bütün ağaçları, taşları kökünden sökü� ormanları, dağları ters yüz

etmiş. Sonra göğe ulaşan yangın çıkmış, yeryüzündeki her şey yanmış. Üçüncü felaket ise sel, bütün yeryüzünü sular kaplayınca nereye gidersen. Kurtulan kurtulmuş, kurtulamayan gitmiş. İnsanlar sal denen şeyi yapıp canlarını kurtarmışlar.

Şura sık sık düşlerinde *Çayık* (sel) görür ve savaş da sık sık bu mitolojik *Çayık*'a hatta Üç Aygul örneğinde olduğu gibi insanlığın bir dönem hayatını sona erdirip yeni bir dönemi başlatan felakete benzetilir ve “kötü ruh”, “şeytan” anlamlarına gelen *körmös* kelimesiyle birlikte kullanılır: *Körmöstiiñ Çayığı* (Şeytanın Seli):

Ozogi ulustıñ aytkanla bolzo, ozogi carlıktardıñ sözile bolzo, cer-telekey-diñ üstinde sürekey caan cuu-çak bolor uçurlu. Onıñ la kiyninde artkan tümen kalık amır cadındı bolup, toyu-tok cürümdü bolup, altın salımgı cedineten dejeten. Ol cuu-çak emdi ödüp bardı oşkoş. Cürüm barıp la cat (25).

Eski insanların anlattıklarına ve eski din adamlarının sözlerine göre yeryüzünde sürekli savaş, felaket olması gerekirmiş. Sonrasında, bu felaketlerden hayatta kalmayı başaran sayısız insan huzura kavuşup, müreffeh bir hayat sürüp, altın kadere ulaşmış. O savaş, o felaket şimdi bitmiş olmalı. Hayat devam ediyor.

Yazarın yukarıdaki ve benzer ifadelerle halkın dilinden II. Dünya Savaşı'nı algılayışını vurgulaması tesadüf değildir. Altay Türkleri arasındaki bu mitolojik algı ve mit üretme, 20. yüzyılın ortalarına kadar devam etmiştir. Dış dünyada yaşanan gerçekler, toplumun bilinçaltına hitap eden mitik imgeler aracılığıyla yorumlanır: Atom bombası alevleriyle yeryüzünü yalayan çok güçlü şimşektir ya da savaş Nuh Tufanı (romandaki ve Altay mitolojisindeki adıyla *Çayık*) gibi dünyadaki bir dönemi sona erdiren mitolojik bir olaydır; Altay Türklerinin mitolojik algısına göre savaş bitecek, hayatta kalanlar için yeni ve huzurlu bir hayat başlayacaktır. Mitolojik algı, hadiseleri değerlendirme ve yorumlamanın toplumsal bilinçaltındaki unsurlarından biridir. Okur, romandaki mitik hikâyelerin gerçek dışı olduğunun farkında olsa da, Altay Türklerinin dünyada gerçekleşen olayları nasıl algıladıklarını ifade etmek bakımından yazarın faydalandığı metinler olduğunu sezgisel olarak anlar.

Bunların yanında romanda; *Çıçkakçını iyt eeçir, katkıcını er eeçir* (91), (İshal olanı it takip eder, gülünç olanı (neşeliyi) er takip eder) gibi atasözleri; *körmös* adı verilen şeytanların (kötü ruhların) at kamçısı ve dikenli çalılardan korktuğu; *İyt ölöñ culup, çaynap turgan bolzo, caaş ulay la barar* (204) (Köpek ot çiğnerse yağış uzar), şimşek çakması için *Ozogi ulus onı aş bıjırıp turgan dejeten* (102) (Eski insanlar onun için yemek yapıyor derlerdi), karacanın sesini taklit eden *ediski* ile avlamanın günah olduğu, böyle bir kötülüğün kişiye zararının dokunacağı, çoluk çocuğunun yaşa-

mayacağına (73-74) dair halk inançlarına da yer verilmiştir. Ayrıca yazar, ediski üzerinden geleneksel avlanma yöntemlerini eleştirir ve aşağıdaki efsaneye yer verir:

Baldarı çigar la –bojop kalar, bir de bala bir caşka cetire cürbegen. Aydarda, añçı bir katap açınala, cer aldınañ Erlik-biydi aldırtıp, köstiñ köske kuuçındajar dep sanangan. Kamdı aldırtıp kelele, kamdatkan. Ceti künge tündü-tüştü kamdagan kiyninde, ottuñ ayak canı tors edip carıla bergen. Ança-munça bolgon kiyninde onoñ Erlik-bir körünip kelgen. Aa-ay-bajı çok celber sagalga bastırıp koygon külük boltur diyt. Erlik-biy:

- *Meni kem aldırtkan? – dep suragan.*
- *Men aldırtkam – dep, añçı kuuçındajarga udura başkan.*
- *Ne boldı? Söziñdi diyt.*
- *Caantayın sen balaluniñ blazın ayırıp, enezin ıyladıp cadırıñ, enelüniñ enezin ayırıp, balazın ıyladıp saladıñ. Neniñ uçun mindiy bolup cat? Mı-ñniñ ağı-çeği kayda? – dep añçı suragan boltur. Aydarda Erlik-biy:*
- *A sen eki emçeği saamçıp cürgen ene elikti adala, caş çaabın ne ösküs ar-tradıñ? Caş çaaptı adala, enezin ne kıynaydıñ?- dep udura suragan diyt.*
- *Añçı sös aydıp bolboy, unçukpay otura bererde, Erlik-biy oyto cüre ber-gen dejet (74).*

Yavrulu geyikleri avlayan ve bu yüzden çocukları daha doğar doğmaz ölen, tek bir çocuğu bile yaşına yetmeden ölen bir avcı, Erlik’i yer altından çıkartarak onun gözünün içine bakarak yüzyüze konuşmak istemiş. Bu amaçla bir kam davet etmiş. Kam gelip ayine başlamış. Yedi gün boyunca gece gündüz kamlamış. Yedi günün sonunda ateşin ayak tarafı yarılmış. Hemen biraz sonra da Erlik-biy gelip görünmüş. Uzun sakalı yerlere kadar uzanan pehlivan Erlik-biy şöyle demiş:

- Beni kim çağırdı?
- Ben çağırdım, diye avcı konuşmak için ona doğru yaklaşmış.
- Ne oldu? Söyleyeceklerini söyle.
- Her zaman sen insanları çocuklarından ayırıp ağlatıyorsun, analının anasını alıp ağlatıyorsun. Niçin böyle yapıyorsun? Bunun sebebi nedir? diye avcı sormuş. O böyle sorunca Erlik-biy:
- Ya sen, iki memesi sütle dolu karacayı avlayarak küçük yavrusunu öksüz bırakmıyor musun? Küçük yavruyu avlayarak anasına eziyet etmiyor musun? demiş.

Avcı söyleyecek söz bulamayıp sessiz kalınca Erlik tekrar yer altındaki yurduna dönüp gitmiş.

Yukarıda üzerinde durulan halk bilim unsurlarının yanı sıra yazar, romanda çok sayıda *kojoñ’a* da yer verir. Bunlar tarlada veya herhangi bir işte çalışırken, toplantılarda ya da kolhoz kulübü gibi eğlence yerlerinde söylenir. Tamamı dörtlükler hâlinde verilen bu türkülerin bir kısmı savaş-

tan dönemeyenlerle ilgili olduğu gibi;

<i>Taayım keler bolor dep,</i>	Dayım çıkıp gelir diye,
<i>Tarbagan edin kaynattım.</i>	Dağ sıçanı etini kaynattım.
<i>Taayım kelbey bararda,</i>	Dayım gelmeyince,
<i>Taşka çığıp kıygırdım (7)</i>	Taşa çıkıp bağırdım.
bir kısmında da elbette aşk ve sevgi konuları anlatılır:	
<i>Aylım töri – Altın Tuu,</i>	Evimin başköşesi Altın Tuu,
<i>Altın-Tuudañ taykıldım.</i>	Altın-Tuu'dan kaydım.
<i>Aydışkanım “A” bukva.</i>	Konuştüğüm “A” harfi.
<i>“A” bukvadañ iradım.</i>	“A” harfinden ayrıldım.
<i>Ejik aldı –Eñmek Tuu,</i>	Evin önü Eñmek-Tuu,
<i>Eñmek-Tuudañ taykıldım.</i>	Eñmek-Tuu'dan kaydım.
<i>Eptü ejim “E” bukva,</i>	Nazlı eşim “E” harfi
<i>“E” bukvadañ iradım... (143)</i>	“E” harfinden ayrıldım...

Değerlendirme ve Sonuç

Modern Altay edebiyatı 19. yüzyılın ikinci yarısında misyonerlere ve Radloff başta olmak üzere bazı Türkologlara tercümanlık yapan Mihail Vasilieviç Çevalkov (1817-1901) ile başlar. Çevalkov'un kendi hayat hikâyesini yazdığı *Çölköptiñ Cürümi* (Çöbölköp'ün Hayatı), Radloff'un *Türk Boylarının Halk Edebiyatı Örnekleri* (1866) içinde yer alır. *Pouçitelniye Stati v Stihah na Altayskom Yazıke* adlı eseri ise 1872 yılında Kazan'da basılır. Çevalkov'dan sonra 20. yüzyılın başlarından itibaren halk edebiyatı metinlerini örnek alan veya daha doğru bir ifadeyle halk edebiyatı kaynaklarından beslenen modern Altay edebiyatı teşekkül etmeye başlamış ise de bu edebiyatın asıl ürünleri II. Dünya Savaşı'ndan sonra 1950 ve 1960'lı yıllarda eser veren ve birçoğu 1930'lu yıllarda doğan şair ve yazarlar tarafından ortaya konmuştur. Altay yazılı edebiyatının başlaması ve klasik sayılabilecek tarzda eserlerin oluşması arasında 80 yıldan az bir zaman vardır. Bu, bir edebiyatın gelişim tarihi bakımından oldukça kısa sayılabilecek bir zamandır. Altay edebiyatının bu kadar kısa bir zamanda dikkate değer bir gelişim göstermesinin en önemli sebebi, zengin bir sözlü edebiyat geleneği içine doğan Altay edebiyatçılarının bu sözlü gelenekten yararlanarak modern bir üslup kurabilme başarısıdır. Bunu başaran edebî nesil içinde Moskova'daki Gorkiy Edebiyat Enstitüsünde eğitim alan Boris Ukaçin, Arjan Adarov, Erkemen Palkin... gibi isimler öne çıkar.

Alan romanı yukarıda bahsi geçen edebî neslin önemli temsilcilerinden Erkemen Matinoviç Palkin tarafından yazılmış olup Sovyet edebiya-

tı roman anlayışının tipik örneklerinden biridir. Romanın ana konusu II. Dünya Savaşı bittikten sonra Alan adlı gencin cepheden köyüne dönmesiyle başlayan hikâyesi üzerine kurulmuştur.

Palkin, romanda bir yandan Alan'ın kişisel gelişimini işlerken diğer yandan Kızıl Çolmon kolhozundaki hayatı ve kolhozun gelişimini de işler. Romanın vaka zamanı (1945-1956) içinde Alan, tecrübe kazanıp olgunlaşır, yaşadığı kişisel gelişim ve ilerlemeyi kolhoza da yansıtır. Romanda savaşın yarattığı kıtlık, toplumdaki ahlaki yozlaşma, devlet aygıtını temsil eden kolhoz yöneticilerinin basiretsizlikleri, beceriksizlikleri ve yaptıkları yolsuzluklar da işlenir.

Roman, “tezli roman” olduğu kadar belli bir dönemi ve o dönemdeki toplum yapısını da anlattığı için aynı zamanda bir “dönem romanı”dır. Palkin'in romanında sürükleyici bir konuyu anlattığı söylenemez ise de savunduğu tezi ele alıp işleme ve dönemin özelliklerini yansıtmaya bakımından başarılı olmuştur. Yazarın romandaki amaçlarından biri, Altay ve Rus toplumları arasında kaynaşma ve uyum temin etmektir. Fakat bunu yaparken zaman zaman gerçek hayatta yaşanan bu birlikte yaşamının sonuçları olarak karşımıza çıkan bazı durumları mizahi bir üslupla da kaleme almıştır. Bu bölümlerde mizahın ana unsuru Altay Türkleridir. Fakat yapılan mizahla onlar küçük düşürülmek istenmez. Palkin sadece belli bir durumun mizahi yönünü ön plana çıkarmakla yetinir. Diğer taraftan yazar, Altay Türkçesine ve kültürüne olan sevgi ve bağlılığını bazen açıkça bazen de ima yoluyla dile getirir. Bu konuyla ilgili bölümlerde anlattıklarıyla kendisi arasına mesafe koymadığı görülür. *Alan* romanı, Sovyet dönemi roman anlayışının tipik örneklerinden biri olup gerçekçi bir üslupla kaleme alınmıştır. Yazar romanda verilen zaman diliminde her toplumsal durumu ve toplumun değişik kısımlarını temsil eden tipleri eserinde başarıyla işlemiş, zaman zaman da toplumsal eleştiri yapmaktan geri durmamıştır.

Kaynakça

- Aytmatov, C. (2012). *Yüz Yüze*. Ankara: Elips Yay.
- Çevalkov, M.V. (1872). *Pouçitelnie Stati v Stihah na Altayskom*. Kazan.
- Dedina, M.S. (2020). *Velikaya Otçestvennaya Voyna 1941-1945 gg..v Proizvedeniya x Altayskih Pisateley (na Vozvişenii I. Şodoyeva i Ç. Ençinova)*. Gorniy Altay i Gorno-Altaytsı v Godı Velikoy Otçestvennoy Voynı, Gorno-Altaysk, 85-94.
- Ençinov, Ç. (1984). *Ay Kanattu Şoñkorım*. Gorno-Altaysk.
- Ercilasun, B. (2013). *Türk Roman ve Hikayesi Üzerine*. İstanbul: Dergah Yay.

- Kataş, S.S., Katınova, S.Ş. (2004). *Literatura Perioda Velikoy Oteçestvennoy Voynı i Pervogo Poslevoennogo Desyatletiya*. İstoriya Altayskoy Literaturı Kniga I. Gorno-Altaysk, 236-257.
- Kataş, S.S. (2004). *Palkin E.M. İstoriya Altayskoy Literaturı. Kniga 2*. Gorno-Altaysk. 88-140.
- Kuçiyak, P.V. (1967). *Cuunadılğan Soçinenieler*. Gorno-Altaysk.
- Momojokova, E.P. vd. (2019). *Pisateli Gornogo Altaya*, Gorno-Altaysk.
- Surtayeva, G.N. (2010). *Trudovoy Podvig Tıla kak Sostavlyayuşçaya Çast Pobedi v Velikoy Oteçestvennoy Voynı (na Primere Gornogo Altaya)*. Gornıy Altay v Godı Velikoy Oteçestvennoy Voynı. Gorno-Altaysk. 85-87.
- Palkin, E.M. (1966). *Alan: ("Kulun Kışteyt" dep povesttiñ ikinci böligi)*, (Red. L.V. Kokışev). Gorno-Altaysk.
- Palkin, E.M. (1978). *Alan*. Gorno-Altaysk.
- Palkin, E.M. (1997). *Biçigeneer Cakşı, Erte!*, (Haz. R.A. Palkina). Gorno-Altaysk.
- Polteva, T.İ. (2010). *Vdovı Velikoy Oteçestvonnoy*. Gornıy Altay i Gorno-Altaytsı v Godı Velikoy Otçestvennoy Voynı. Gorno-Altaysk. 11-20.
- Ukaçın, B. (1981). *Süüş le Öştöjü*. Gorno-Altaysk.
- Yakovleva, M.A. (2020). *Mobilizatsiya Naseleniya Gornogo Altaya v Ryadı RKKKA v Godı Velikoy Otçestvennoy Voynı*. Gornıy Altay i Gorno-Altaytsı v Godı Velikoy Otçestvennoy Voynı. Gorno-Altaysk. 11-20.

Genel Ağ Kaynakçası

- https://visit-altairepublic.ru/alt/o-respublike-altay/istoriya-gornogo-altaya/?ELEMENT_ID=999 (Erişim tarihi: 08.02.2022).
- <http://musey-anohina.ru/index.php/ru/2014-01-20-22-52-61> (Erişim tarihi: 08.02.2022).
- <https://www.interfax.ru/russia/176151> (Erişim tarihi: 12.02.2022).
- <https://regnum.ru/news/2935393.html> (Erişim tarihi: 12.02.2022).

Extended Summary

In this article, the novel *Alan* by Erkemen Matinoviç Palkin, one of the important poets and writers of modern Altai literature, is introduced and evaluated. *Alan* is the only novel of Palkin, who started his life in literature with poems and was known better as a writer. In the novel, the struggles of Alan who is trying to start a new life in the kolkhoz he used to live in with the end of World War 2 are told.

The events of the novel start in the summer of 1945. Alan, who enlisted in the Second World War returns home, to his kolkhoz. As stated above, the novel narrates the events that took place at Kızıl Çolmon kolkhoz between the summers of 1945 and 1956. Between these years, Alan's struggles to adapt to the kolkhoz, his efforts to improve the kolkhoz and especially his love affairs with Şura and Şiñe, and his new life beginning upon marrying Şiñe are told. At the same, the kolkhoz which was managed poorly by Tantıbarov, through Alan's efforts, became a sovkhos first through Uçural Adıçokov becoming president, then Alan becoming president. Therefore throughout the novel, the reader follows Alan as he reaches happiness in his private life and success in his career. During these, the reader also goes through the collective and individual disruption prevalent in the society where Alan lives and meets the characters who represent them during the case time (1945-1956).

Despite the novel being Alan-centered, the problems of the Kızıl Çolmon kolkhoz and the stories of those who live there are also narrated in an Alan-centered manner. Many characters are present in the novel such as the president of the kolkhoz Tantıbarov, who is also a thief, his partner in crime and wife Cemze, Uçural Adıçokov who is the exact opposite of Tantıbarov, Emdik-Sodon and Cumur who represent the past and traditions but are also compatible with the new period, and Ekçebey who has the ability to build the new community. There are also characters who seem unnecessary at first, but if taken out, they would make the narrated community feel like something was missing. The author presents the reader with a wide panorama of people and community, in every chapter, he has created characters who have their counterparts in real life. He has created characters taken from real life and carried them over to the novel to represent the social structure in a symbolic way.

One of the environments that the novel deals with are kolkhozes. The author writes about the events that take place in the kolkhozes which are collective farms, especially about their negative sides. The kolkhozes are depicted as the new way of living and are represented as the most important factors of the communist system. Kolkhozes combine people of different religions, and even nations under a common culture and purpose. These kolkhozes who connect the people, influence their way of living and thinking, have brought them closer to one another. People who may have never seen each other were forced to live a common life together all because of the kolkhozes. The kolkhozes have made the people living in them dependent on each other for their production and consumption and have brought people who were previously living a nomadic life together to live in a way that they are not accustomed to. It can be stated that these kolkhozes are the people's only source of life.

The work, while being a typical example of Soviet literature, differs from others because it brings forth the Altai Turks' traditions, people's literature and their way of looking at life. It wouldn't be wrong to say the Altay novel is an example of what happened in every kolkhoz in the countryside of the USSR. Palkin has managed to incorporate every character, situation and event into his novel. On one hand, he masterfully commits to the collective life principle while telling the kolkhoz life and on the other hand he affirms the new life and everything about it. The author has naturally narrated the 1940s and 50's Altai community, their way of looking at events and life, and their method of interpreting events with their mythological perception. In the author's narration, both being a USSR citizen and the responsibilities of carrying the Altai identification are felt. Although he welcomes the new life happily, he makes the feeling of pride for being Altai clear, sometimes through implication and sometimes clearly.

The book mentions many aspects of life during and after the war, as well as the policies the government has applied when the war had ended. With the development and growth of the kolkhoz, the central government wants the traditional Altai homes, which symbolized the old life and everything of the old way of life to be demolished. They speak of these homes as dirty and homes of disease in the legal documents they send in order to achieve this wish of theirs. These expressions, unfortunately not only reflect the thoughts Russians have towards the traditional homes, but towards all Altai Turks and their lifestyles.

Although the novel which the author writes in an observant and realistic manner takes place between 1945 and 1956, it does go further back into the war times through flashbacks. Therefore, however the novel is based on the date that the USSR joined the war, the case time can be accepted as 1941 and 1956. In the novel which consists of 2 parts, community life between these years and the characters who make up the community are handled in many ways. Palkin, who told his story in a clear and fluent Altai Turkish, avoided using Russian words unless he absolutely had to, and used Altai folklore made great use of in order to make his narration more effective.

